

**MATERIALS
OF THE XV INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
PRACTICAL CONFERENCE**

**MODERN SCIENTIFIC POTENTIAL -
2019**

February 28 - March 7, 2019

Volume 6
Economic science

SHEFFIELD
SCIENCE AND EDUCATION LTD
2019

SCIENCE AND EDUCATION LTD

Registered in ENGLAND & WALES Registered Number: 08878342

OFFICE 1, VELOCITY TOWER, 10 ST. MARY'S GATE,
SHEFFIELD, S YORKSHIRE, ENGLAND, S1 4LR

Materials of the XV International scientific and practical Conference
Modern scientific potential - 2019 , February 28 - March 7, 2019 Economic
science. : Sheffield. Science and education LTD - 100 p.

Date signed for printing ,

For students, research workers.

Price 3 euro

ISBN 978-966-8736-05-6

© Authors , 2019

© SCIENCE AND EDUCATION LTD, 2019

ECONOMIC SCIENCE

The economy of the enterprise

Красовська О.Ю., к.е.н., доцент
Величко О.В., магістр з маркетингу
Університет імені Альфреда Нобеля

МЕТОДИ АНАЛІЗУ І ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Кожному підприємству притаманна велика кількість характеристик. Для того, щоб провести оцінку конкурентоспроможності підприємства їх потрібно об'єднати в групи за схожими властивостями, визначити якісні та кількісні показники й вибрати методіку оцінювання. Характеристик так багато, що використати усі неможливо, через те варто обрати найбільш важливі. Тобто, оцінка конкурентоспроможності підприємства залежить від цілей аналізу, реальної можливості отримати необхідну інформацію та обраної методіки.

Принципами оцінки конкурентоспроможності підприємства є комплексність та відносність. Комплексність означає, що оцінка проводиться з використанням сукупності комплексу критеріїв, а відносність вказує на порівняння з конкурентами.

Алгоритм оцінки конкурентоспроможності:

- визначення цілей аналізу;
- визначення видів діяльності, що враховуються при аналізі;
- визначення необхідних для оцінки характеристик;
- оцінка обраних характеристик;
- розрахунок показника конкурентоспроможності підприємства;
- висновки щодо отриманого результату.

В маркетингових підходах оцінки конкурентоспроможності підприємства здебільшого використовується якісна інформація (в основному експертна). Для проведення оцінки конкурентоспроможності необхідно вибрати характеристики, встановити їх відносну важливість й оцінити ці характеристики в порівнянні з основними конкурентами.

Сьогодні не існує єдиного вірного методу оцінки конкурентоспроможності підприємства та певного переліку показників для кожного з методів. Проаналізувавши наукові дослідження з цього питання можна класифікувати методики аналізу й оцінки конкурентоспроможності підприємства.

Кількісні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства в основному орієнтовані на розрахунок відносних величин, а саме індексів та коефіцієнтів. Вони допомагають оцінити можливість підприємства протистояти конкурентам в боротьбі за стратегічні аспекти господарювання та прийняти зважене управлінське рішення. Проте деякі кількісні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства використовують вагові коефіцієнти, які орієнтовані на експертну оцінку.

Якісні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства майже не пов'язані з математичними розрахунками та експертними оцінками. Їм характерна суб'єктивність та умовність. Однак, якісні методи досить гнучкі та, використовуючи правдиву інформацію, можна оцінити реальну ситуацію, а не абстрактні цифри.

Матричні методи основані на використанні матриці (таблиці з упорядкованими елементами за стовпцями та рядками), яка побудована за нормами системи координат. Метою матричних методів є маркетингова оцінка діяльності підприємств. Матричні методи оцінки конкурентоспроможності легкі в застосуванні. Використовуючи правдиву інформацію про обсяги реалізованої продукції можна одержати точну оцінку конкурентоспроможності підприємства. Недоліками цих методів є обмежена кількість використовуваних для оцінки характеристик, брак аналізу причин і використання замалої кількості факторів, складнощі з оцінкою темпів росту ринку й ринкової частки підприємства.

Індексні або аналітичні методи оцінки конкурентоспроможності засновані на розрахунках коефіцієнтів за найважливішими показниками й особливостями діяльності підприємства та їх піднесенням до інтегрального показника. В залежності від використання цих методів можна виконувати як прості так і складні розрахунки.

Графічний метод передбачає побудову багатокутника конкурентоспроможності. Перевагами цього методу є простота і наочність. Проте метод профілів не враховує різну вагу критеріїв конкурентоспроможності

та не допускає визначення рівня загальної конкурентоспроможності підприємства.

За допомогою спеціальних методів конкурентоспроможність оцінюється за певними видами діяльності підприємства, такими як виробнича, маркетингова, фінансова та інші. Комплексні методи призначені для аналізу всіх ключових параметрів функціонування підприємства.

Використовуючи ці методи можна одержати абсолютно точну інформацію про конкурентоспроможність підприємства на базі достатньо великого переліку порівняльних переваг, проаналізувати зовнішнє та внутрішнє середовище.

Тактичні методи орієнтовані на оцінку певних аспектів діяльності підприємства. Рішення, прийняті на основі такого аналізу, найчастіше орієнтовані на короткостроковий період. Стратегічні методи здебільшого характеризують позицію підприємства на ринку відносно конкурентів.

Як видно з наведеної класифікації, один і той же метод може належати до різних груп, в залежності від ознаки (показника) класифікації. Наприклад, матриця Мак Кінсі є стратегічним методом за формою ухвалення рішення й одночасно матричним методом за способом представлення отриманих результатів. Таким чином, методи пов'язані між собою, застосовують декілька підходів одночасно.

Варто зауважити, що методи, які застосовуються в оцінці конкурентоспроможності підприємства зазвичай використовують один або кілька різних факторів. Отже, необхідно проводити комплексну оцінку конкурентоспроможності підприємства, використовуючи усі напрямки й показники його діяльності. Застосування різних методів показує потенційні шляхи покращення основних показників господарської діяльності підприємства.

**Волошина О.О., к.е.н., доцент,
Авраменко Д., студентка кафедры Менеджмента ДГМА,
Казенный С. Ю., магистрант**
Донбаська державна машинобудівна академія

ОСОБЕННОСТИ ПОВЕДЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СУБЪЕКТОВ В УСЛОВИЯХ ТРАНЗИТИВНОЙ ЭКОНОМИКИ

Переход к транзитивной экономике вызвал множество противоречивых явления в деятельности хозяйствующих субъектов. Их деятельность стала непредсказуемой и менее прозрачной. Условия неопределенности и риска в эпоху глобальных политических и экономических рисков делают работу аналитиков и экспертов неэффективной. Большое количество экономистов пытаются определить основные направления поведения хозяйствующих субъектов с целью более точного прогнозирования результатов хозяйственной деятельности того или иного субъекта предпринимательства.

Исследованием вопроса о поведении хозяйствующих субъектов в экономической системе занимались такие ученые как А.Смита, Б.Мандевиля, Дж.Ст.Милля, К.Маркса, К.Менгера, Ф.Листа, М.Вебера, Э.Дюркгейма. В эволюции теории хозяйственного поведения особое место занимают учения И.Шумпетера и Дж.М.Кейнса, определившие место и роль в рыночной экономической системе двух фундаментальных и в то же время противостоящих друг другу хозяйствующих субъектов -предпринимателя и государства.

Понятие хозяйствующего субъекта появилось в экономике в начале 18 столетии. За несколько десятилетий произошло развитие экономической теории и подходов в отношении деятельности хозяйствующих субъектов. В таблице 1 приведена эволюция данной теории.

Таблица 1 - Эволюция подходов к изучению поведения хозяйствующих субъектов

Школа или направления экономической мысли	Основные представители	Вклад в развитие теории экономического поведения хозяйствующих субъектов
Основоположники экономической теории	А. Смит, Д. Рикардо, Ж-Б Сэй.	Экономическое поведение предприятий изучалось как результат действия «невидимой руки» рынка. Оно призвано рационально использовать факторами производства, которыми владеет предприятие, для максимизации своей прибыли.
Маржинализм	Маршалл, У.С. Джевонс, К. Менгер	Принята гипотеза о рациональности экономического поведения как единственно правильной. Важный фактор изменения экономического поведения на рынке – предельные экономические величины.
Кейнсианство	Дж. М. Кейнс, Дж. Хикс, Ф. Хансен	Признается высокая роль государства в процессе регулирования поведения хозяйствующих субъектов на рынке, в частности социально-экономических кризисов.
Неокласика	Р. Солоу, П. Самуэльсон, Н. Колдор, Р. Харрод	Продолжается развитие, а так же многофакторное экономико-математическое моделирование теории рационально экономического поведения субъектов хозяйствования.
Экономическая теория К. Маркса	К. Маркс	Рассматривает экономическое поведение хозяйствующих субъектов как функция взаимодействия уровня развития производительных сил и положение производственных отношений в мире.
Американский институционализм	Т. Веблен, Дж. Коммонс, Дж. Гэлбрейт	Экономическое поведение хозяйствующих субъектов в виде функции социально-экономических норм и институтов. Изучения влияния организационных отношения внутри предприятия на его экономическое поведение.
Неоинституционализм	Р. Коуз, О. Уильямсон, Д. Норт, Г. Гроссман	Поведение предприятий рассматривается как производная от структуры прав собственности и контрактов, которые оно заключает. Приоритетная роль в процессе формирования поведения предприятий отдается трансакционным издержкам.

Поведенческая экономическая теория	Г. Саймон, Х. Лайбенштайн, Р. Сайет	Определяется, что хозяйствующие субъекты самостоятельно влияют на формирование институтов и норм
------------------------------------	-------------------------------------	--

Анализируя данную таблицу, можно увидеть, что А. Смитт и Д. Рикардо уделяли больше внимание индивидуальному поведению предприятия на рынке, чем его экономическому поведению. Наблюдается развитие принципа рационального экономического поведение в теории маржинализма, инструментом его изучения признавался анализ предельных величин. Экономическая рациональность поведения предполагает, что «состояние индивида является равновесным, если оно для него в данных условиях наиболее выгодно по сравнению с возможными альтернативами, то есть оптимально» [4, С. 179]. Дальнейшее развития данная теория получила в рамках неоклассической экономической теории. Благодаря чему разработаны модели экономико-математические модели поведения предприятия, в свою очередь для кейнсианской экономической школы наибольший интерес представляли макроэкономические проблемы экономического развития. Американского институционализм отказался изучать экономическое поведение хозяйствующих субъектов на основании одних экономических теорий. В результате чего выявлено, что организационная структура предприятия непосредственно влияет на ее экономическое поведение на рынке. Неинституциональная экономическая теория значительное внимание уделило информации, как ресурсу, при формировании поведения предприятия. В рамках поведенческой экономической теории происходит отказ максимизации прибыли как главной цели деятельности предприятия.

Рассматривая деятельность хозяйствующих субъектов необходимо учитывать, что их делят на 3 вида: предприятие, государство и некоммерческие организации. Каждый вид имеет цель своей деятельности и ряд своих особенностей, которые представлены в таблице 2.

Таблица 2 – Особенности деятельности хозяйствующих субъектов

Виды хозяйствующих субъектов	Цель деятельности	Особенности
Предприятие	Производство и реализация продукции (услуг), для удовлетворения общественных потребностей. Главная цель – извлечение прибыли из результатов хозяйственной деятельности.	Различают по формам собственности, видам и масштабам деятельности.
Государство	Организация административных и санкционирующих функций.	Предоставляет услуги управленческого характера, при необходимости выделяет субсидии и кредиты..
Некоммерческие организации	Деятельность направлена на реализацию специфических и общественно значимых функций.	Имеют большое значение для функционирования национальной экономики.

Таким образом, каждый из хозяйствующих субъектов выполняет свои функции и не может существовать друг без друга. Предприятия, основной целью которых является получение прибыли наполняют государственный бюджет, позволяя обществу нормально функционировать. Государство, являясь аппаратом насилия с одной стороны, с другой стороны создает одинаковые рамочные условия для нормального функционирования и распределения экономических ресурсов. Некоммерческие организации создают все те экономические блага, без которых существование общества невозможно, но производство которых не приносит прибыль. Основной целью деятельности государственного аппарата в условиях транзитивной экономики является создание рамочных условий, которые заставляют всех экономических субъектов действовать по определенным правилам, повышая эффективность их работы для общества.

Бақытжан Нұржан

Қаржы мамандығының магистранты

Нурмаганбетова Бегзат Кошеровна

«Қаржы» кафедрасының аға оқытушысы, экономика ғылымдарының кандидаты

ПОЧТА-ЖИНАҚ ҚЫЗМЕТТЕРІН ДАМУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Халықаралық деңгейдегі құрылымдық өзгерістерден, нарықтарды ырықтандырудан, сондай – ақ технологиялық эволюциядан туындаған әлемдік және өңірлік жоспарларда (және тиісінше кірістер) почта алмасуының күрт төмендеуі жағдайында почта индустриясын дамытудың жаңа стратегиясын әзірлеу қажеттілігі 1999 жылғы тамыз-қыркүйекте өткен Дүниежүзілік почта одағының XXII конгресінде айтылды, онда 2000-2004 жылдардағы Пекин почта стратегиясы бекітілді. Осы Стратегияның негізін қалаушы қағидат ретінде, бірінші кезекте нарыққа бейімделген қаржылық қызмет түрлерін енгізу және почта қызметтерінің сапасын арттыру қабылданды.

Әртүрлі қызмет түрлерін қосу нұсқалары әртүрлі экономикалық даму деңгейі бар көптеген елдерде айтарлықтай оң нәтижелерге әкелді. Ұлттық заңнаманың ерекшеліктеріне байланысты әр түрлі елдер почта институттарына қосымша почта банктерін құру нұсқаларын да, сондай-ақ филиалдық желі базасында почта, қаржы және агенттік қызметтердің тікелей үйлесімділігін де таңдайды.

Мысалы, Францияда көрсетілетін қызметтер спектрі, почтадан басқа, бірқатар банктік қызметтерді, соның ішінде ипотекалық кредит беруді, логистика қызметтерін және басқаларды қамтиды. Германияда - аударым операциялары, есеп айырысу-кассалық қызмет көрсету, кредит беру, лизинг, электрондық коммерция, депозиттерді қабылдау, логистика қызметтері көрсетіледі. Италияның почта саласын осындай жолмен реформалау пошта әкімшілігіне 2000 жылдың бірінші жартыжылдығында жедел қызметтің теріс нәтижесін айтарлықтай азайтуға мүмкіндік берді (336-дан 19 млрд. лираға дейін). 7 миллионнан астам адам шоттарын ұстайтын Нидерландының почта-жинақ

жүйесі елдің барлық төлемдерінің 50% - дан астамын жүзеге асырады және қаржылық қызметтердің ірі жеткізушілерінің бірі болып табылады.

Жапонияда бір кәсіпорын шеңберінде пошталық, қаржылық және сақтандыру қызметтерінің бірегей үйлесімі іске асырылды. Жапон почта-жинақ жүйесі әлемдегі ең ірі қаржы мекемелерінің бірі болып табылады, оның басты артықшылықтарының бірі елдің әрбір елді мекенінде болуында. Оның желісіне шамамен 150 мың адам жұмыс істейтін 24 100 пошта бөлімшесі кіреді. Жапон почта-жинақ жүйесі елдің депозиттік жинақ нарығының шамамен 20% - на қызмет көрсетеді. Халықтың депозиттері 253 триллион йен немесе 2,2 триллион АҚШ долларын құрайды.

Қазіргі швейцариялық почта қызметінің басым бағыттарына мынадай төрт сектордағы қызмет жатады: қаржылық, көліктік, почта жөнелтімдері мен логистика. Қаржы секторында қызмет нақты қызметтер көрсетілетін банктермен шарттық негізде жүзеге асырылады. Қазіргі уақытта елдегі төлемдердің 2/3 бөлігі пошта арқылы жүзеге асырылады, шоттар саны 2,3 млн. бірлікті құрайды. Негізгі қаржылық қызметтер спектріне депозиттер, сақтандырудың түрлі үлгілері, несиелер кіреді. Соңғы енгізілген қызметтердің бірі ипотекалық кредит беру болып табылады.

Қытай поштасы жазбаша хат-хабар, пошталық сәлемдемелер мен аударымдар, мерзімді басылымдарға жазылу, оларды жеткізу және филателия қызметі сияқты дәстүрлі қызметтерді ұсынумен қатар EMS жөнелтімдерін, басым поштаны, электрондық поштаны жеткізуге, почта жинақ кассасының қызметтерін дамытуға және агенттік қызметтерді ұсынуға кірісті. Қытайдың почта саласын реформалау кезінде почта жинақ кассасы және почта бойынша төлем қызметі (ақша аударымдары) сияқты банк қызметтерін дамытуға ерекше көңіл бөлінеді.

2000 жылғы поштаны реформалаудың әлемдік үрдісі Қазақстанға да оң әсерін тигізді. Қазақстан почта-жинақ моделін негізге алған посткеңестіктегі алғашқы ел болды, оның тиімділігі шетелдік тәжірибе мен қол жеткізілген отандық почта операторының оң нәтижелерімен расталады.

Осы жолмен ТМД және Балтық елдері почта саласын дамыта бастады.

Шет елдерде почта саласын реформалау ұлттық операторларды қаржыландыруға жәрдемдесуді қоса алғанда, мемлекеттік қолдау көмегімен жүзеге асырылғанын атап өткен жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. В.В. Шелихов, Н.Н. Шнырева, Г.П. Гавердовская «Оператор связи». М: АСАДЕМА, 2004.

2. Елешева Ж.Б. Инвестиционная политика и востребованность почтово-сберегательных услуг в Республике Казахстан// Вестник Казахской академии транспорта и коммуникаций им М Тынышпаева, № 1(62), 2010, с.201-203

3. Арыстанов А.К. Почтово-сберегательная система Казахстана на рынке финансово-банковских услуг: теория, методология и практика реформирования: автореферат на соискание ученой степени д.э.н. Алматы, 2003, 36 с.

Logistics

Айбатова А., Тлепбергенова А.Е., Есенаманова Ж.С., Есенаманова М.С.
Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова

АТЫРАУ ҚАЛАСЫҢ ТРАСПОРТПЕН ЛАСТАНУЫ

Атырау облысының көлік жүйесінің дамуына оның Орал және Еділ бойы экономикалық аудандармен көрші жатуы және Орта Азия республикаларымен транзиттік-экономикалық қатынастарының жолындағы қолайлы географиялық орны үлкен әсерін тигізді. Қазіргі таңда Атырау облысында көліктің барлық түрлері де дамыған. Оның құрамында: темір жол, автомобиль, су жолы, әуе жолы және құбыр көліктері кіреді. 2016 жылы көліктің барлық түрлері арқылы жүк тасымалдау көлемі облыс бойынша 112,1 млн.тонна жүк немесе 2018 жылына қарағанда 108,9% құрады. Көліктің басқа түрлері бойынша тасымалдау: автомобиль көлігімен - 52,1 млн. тонна, құбыр арқылы - 59,9 млн. тонна құрады. Жолаушыларды тасымалдау - 93854,4 мың адамды, оның ішінде автомобиль көлігімен - 93849,7 мың адам және әуе көлігімен - 4,7 мың адам құрады. Жүк айналымы - 39329,6 млн ткм, жолаушы айналымы - 681,0 млн пкм.

Жолдар және олардың ұзындығы: теміржол жолдары - 879 км, қатты табанды автомобиль жолдары - 1277 км.[1]

Облыстағы автокөлік жолдарының жалпы ұзындығы 2643 шақырымды құрайды, оның ішінде республикалық маңыздағы жолдар – 990 шақырым, облыстық маңыздағы жолдар – 1653 шақырым. Атырау облысындағы көліктің негізгі жүйесін теміржол көлігі құрайды, ол ішкі, сондай-ақ, халықаралық тасымалдар қызметін атқарады. Облыстағы теміржолдың ұзындығы – 737,1 шақырым. Атырау қаласындағы әуежайы халықаралық мәртебеге ие. Ұзындығы 110 метрге жететін габаритті өзен-теңіз тобындағы 2 кемеге дейін қабылдай алатын «Атырау өзен порты» АҚ өзен порты жұмыс істейді. Порттың заманауи инфрақұрылымы түрлі кемелерді қабылдап, қойма алаңын, ірі габаритті модульдерді құрастыруға қоймай, сондай-ақ, ірі мұнай және басқа да инветиялық жобаларды іске асыруға, өңірдің көлік инфрақұрылымын дамытуға жәрдемдесуге мүмкіндік береді.

Атырау қаласының ауасында ауыл аймақтарында кездеспейтін көптеген лас қосылыстары кездеседі. Түнгі радиациялық салқындану кезінде көше және ғимараттар

арасында, әсіресе қаланың орталығында қала ауасының жоғарғы қабаты жылырақ болып табылады, яғни температуралық инверсия пайда болады. Бұл қала ортасында жылылықтың жиналуына әсерін тигізеді. Инверсия нәтижесінде күмбез тәріздес тұнбалы перде тұрады, қала орталығында ең қалыңы болып табылады. Бұл тұман адам ағзасына кері әсерін тигізеді [2].

Атырау қаласы 2014 жылғы Казгидрометтің бақылау нәтижелерінің қорытындысы бойынша, Қазақстан қалаларының ішіндегі ауа ластануының жоғары деңгейін көрсетіп отыр.

Қаламыздың Қазақстандағы ең лас қала аталуының басты өзектікөзі - автокөліктер, қалалық жол полициясының деректері бойынша, дәл қазір 540 мыңнан астамкөлік құралдары тіркелген. Автокөліктердің пайдаланған газдары атмосфераның төменгі қабатына түсіп, адамныңтыныс жолдарына әсер етеді. Автокөліктердің қозғалтқышындағы жанармайдың толық жанып кетпегендігінен көмірсутегінің бөлшектері шайыртекес заттектері бар күйге айналады. Автокөліктердің пайдаланған газдарында зиянды заттардыңкөп болу себебі – автокөліктердің төмен техникалық дейгейі,ескілігі,қозғалтқыштардағы ақауларды анықтау құралдарының жоқтығына байланысты[3].

Атмосфераға көліктен бөлінген газдардың құрамында 25-27% қорғасын болатыны анықталған және оның 40% диаметрі 5 мкм-ге дейін жетеді. Ауада ұзақ уақыт сақталып, оны мен бірге адам ағзасына түсетіндігі белгілі.

Автокөлік түтіні жасыл желекке зиянды әсеретуде - лас ауадан өсімдікте аурулар пайда болады. Жапырағы химиялық күйікке ұшырайды. Қоршаған ортаның экологиялық тұрақсыздығына автокөлікті күйымдары мен автокөліктер көп әсер етеді. Жұмыс істейтін аймақта зиянды заттардың ШРК мөлшері – 20 мг/ м3. Егер концентрациясы 300 ден 600 мг/м3 болса адам жеңілдеу уланады, 1800 мг/м3 болса қатты уланады, ал 3600 мг/м3 де

2-3 реттынысалғанда – ақ адам өліп қалады. Азот тотығықанды улайтын түссіз газ. Орталық жүйке тамырына тікелей әсер етеді [4].

Зерттеулер бойынша атмосфера ауасының ластануын бақылау қаланың әртүрлі әкімшілік аудандарында жүргізілген. Тұрғындар орналасқ анаймақтағы атмосфералық ауаның ластануына негізгі сапа критерии шектік-мөлшер жиынтығыболып табылады. Зерттеулер бойынша 2019 ж. атмосфера ауасынан 25 ластанған зиянды заттар анықталған, оның 11 қауіпті I-II класқа жатады (бес қышқылды ванадий, қорғасын, диоксид марганеці, озон, азот диоксиді, формальдегид, гидрoхлорид, алюминий оксиді, азот қышқылы, мыс оксиді). 2019 жылы келесі көрсеткіштер бойынша сынамалардың стандартқа сәйкес емес саны (ШМЖ жоғары) 18,6 % құраған: азот диоксиді,

көмірқышқыл оксиді, қорғасын, шаң-тозан, күкіртан гидридi. 1 кестеде анағұрлым ластанған Райымбек даңғылы мен Наурызбай батыр көшелерінің қиылысы бойында жиналған ластаушы заттардың (мг/м³) орташа концентрациясы 2018 жылдың бірінші жартысы бойынша көрсетілген [5].

1-кесте. Ластаушы заттардың орташа концентрациясы (мг/м³)

Айы	Жүзгінзаттар	Күкіртдиоксиді	Көміртегі оксиді	Азот диоксиді	Фенол	Формальдегид
ШРК	0,15	0,05	3	0,04	0,003	0,003
Сәуір	0,57	0,16	4,03	0,109	0,0017	0,015
Мамыр	0,40	0,017	3,64	0,11	0,0017	0,019
Маусым	0,35	0,017	4,57	0,12	0,0018	0,018
Шілде	0,35	0,015	4,49	0,101	0,0012	0,020

Ластануға аз ұшыраған Амангелді мен Сәтбаев көшелерінің қиылысынан салыстыруға алынған көрсеткіштер локальды ластанудың төмендегенін көрсетеді.

2-кесте. Ластаушы заттардың орташа концентрациясы (мг/м³)

Айы	Жүзгін заттар	Күкіртдиоксиді	Көміртегі оксиді	Азот диоксиді	Фенол	Формальдегид
ШРК	0,15	0,05	3	0,04	0,003	0,003
Сәуір	0,49	0,013	1,1	0,084	0,0007	0,0072
Мамыр	0,26	0,013	0,18	0,076	0,00097	0,0069
Маусым	0,28	0,012	0,53	0,08	0,0008	0,008
Шілде	0,28	0,012	0,63	0,058	0,00059	0,01

Атмосфераға транспорттан бөлінген газдардың құрамында 25-27% қорғасын болатыны анықталған және оның 40 диаметрі 5 мкм-ге дейін

болатындықтан ауада ұзақ уақыт сақталып, оладам ағзасына түседі. Автокөліктердің зиянды заттар шығару шамасында қозғалыс режимі мен жылдамдығы әсер етеді. Қалаларда автокөлік қозғалысы бірқалыпты емес, олар бағдаршамдарда тоқтап, қайтадан жүрісін жылдамдатуға тура келеді. Мұндай жағдайда отын толық жанбай, шығарылатын қалдықтары 1,5-2 есе, бейорганикалық заттар қосындылары 20-25%-ға артады [5, 6].

Автокөліктердің жағымсыз әсері ең алдымен ірі қалалар мен мегаполистерде, транспорт қозғалысы қарқынды жүретін территорияларда басым болады. Атырау қаласы бойынша мәліметтерге сүйенсек, қала бойынша атмосфералық ауаның ластану деңгейінің жоғары болуы салдарынан, халықтың жалпы денсаулығының нашарлауы және жекелеген экологиялық тәуелді патологиялардың туындауы көрініп отыр. Сондықтан да автокөліктерден шығарылатын қалдықтардың зиянды әсерін болдырмау үшін, қолданылып отырған жанармайға өте күшті бақылау жүргізілуі тиіс [7].

Автокөліктерден шығатын қалдықтардың атмосфераны ластаушы заттар мен күресу шараларына: автокөліктерді дизельді қондырғыларға ауыстыру, электромобильдер қолдану, күнбатареяларымен және газбен жүретін автокөліктерді қолдану жатады.

Сондай-ақ барлық жеңіл, жүк және қоғамдық автокөліктерді газға көшіру тиімді. Ол үшін қаланың іші мен сыртындағы жанармай құю бекеттерін жауып, олардың орнына газ құю бекеттерін орнату қажет. Газды пайдалану өте тиімді, себебі одан ауластанбайды және оны қолдану өте арзанға түседі. Жоғарыда аталған іс-шаралар экономикалық және экологиялық жағынан өте тиімді әрі пайдалы саналады. Сондықтан да Атырау қаласы мен Қазақстанның барлық өңірлерінде осы жүйені енгізген абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Диаров М.Д., Гумаров С.С. Состояние воздушного бассейна г. Атырау // Проблемы нефтегазового комплекса Казахстана: Матер. Междунар. науч.-техн. конф., посвящ. 70-летию юбилею акад. Н.К.Надирова. – Атырау: АИНИГ, 2001. – т. 1. – С. 290-292.

2. Берниязова Д.Г., Берниязов О.Ф. Куполообразная мутная пелена в городе Атырау // Проблемы нефтегазового комплекса Казахстана: Матер.

Международ. науч.-техн.конф., посвящ. 70-летнему юбилею акад. Н.К.Надирова. – Атырау: АИНиГ, 2001. – т. 1. С. 298-299.

3. Жмыхов А.А. Мониторинг земель Атырауской области: Аналит. обзор. –Атырау: Атырауский ЦНТИ, 2002. – 24 с.

4. Дубинчин П.П. Радиоэкологическое обследование нефтеносных регионов //Вестник НЯЦ РК. Радиоэкология. Охрана окружающей среды. – 2000. – вып. 3. – С. 49 -53.

5. Сериков Т.П., Сагандыкова Р.Р., Югай В.М., Ескужиева А.Б. Об охране окружающей среды в условиях добычи нефти и газа на предприятиях ОАО «Казахойл-Эмба» // Нефть и газ. – 2001. - № 1. – С.83-87.

6. Хаиров Б.Г. современные экологические проблемы в нефтяной отрасли Республики Казахстан // Нефть и газ. – 2001. - № 3. – С. 93-98.

7. Прохоров И. Проблемы Каспийской экологии // Казахстанская правда. – 24.06. 2003.

Залесский Б.Л.

Белорусский государственный университет

БЕЛАРУСЬ – ВЕНГРИЯ:

СОТРУДНИЧЕСТВО ПРИРАСТЕТ ИНВЕСТИЦИЯМИ И РЕГИОНАМИ

В январе 2019 года Беларусь и Венгрия подписали ряд важных документов, намечающих перспективные направления развития двусторонних отношений. В их числе выделим два – межправительственное белорусско-венгерское соглашение о содействии осуществлению и взаимной защите инвестиций, а также меморандум внешнеполитических ведомств двух стран о содействии межрегиональному сотрудничеству.

Особую значимость Минск и Будапешт видят в соглашении о взаимной защите инвестиций, поскольку «оно имеет исключительную важность для инвесторов любой страны. <...> Это отличный импульс для реализации инвестиционных проектов» [1]. В этом документе, работа над которым велась почти десять лет, содержится важный сигнал для бизнес-сообщества двух стран в плане активизации взаимодействия. Тем более, что уже «Венгрия и Беларусь развивают сотрудничество во многих сферах, есть совместные проекты в машиностроении, фармацевтике, строительстве, финансовой области» [2]. В частности, в 2017 году на территории Венгрии появилось совместное с белорусскими партнерами предприятие в строительной области. Компания, созданная с участием «Белстройцентра», участвует здесь в строительных проектах, а также занимается поставкой сюда белорусских строительных материалов. А в Беларуси уже многие годы действует фармацевтическая компания «Гедеон Рихтер». Всего же здесь «действуют восемь предприятий с венгерским капиталом» [3]. Возможно, и по этой причине белорусско-венгерский товарооборот за 11 месяцев 2018 года вырос еще на восемь процентов, вплотную приблизившись к 180 миллионам долларов. Еще более динамично – более чем на 20 процентов – вырос за январь-октябрь 2018 года двусторонний объем торговли услугами, превысив 16 миллионов долларов, основу которого составили транспортные, компьютерные и туристические услуги.

Тем не менее сегодня, по мнению сторон, «необходимы совместные новые инвестиционные проекты, глубокая промышленная кооперация с перспективой выхода не только на национальные рынки, но и на емкие рынки Евросоюза для Беларуси и Евразийского экономического союза – для Венгрии» [4]. И такие планы очень скоро должны получить свои реальные очертания. Так, в 2019 году «первое белорусско-венгерское сельскохозяйственное предприятие, где будут использовать венгерские технологии по обработке кукурузы, создадут в Могилевской области» [5]. И в этом же году две страны планируют открыть совместную линию по производству двухэтажных вагонов для железнодорожных составов. «Всего предстоит изготовить 19 двухэтажных поездов. Это будет впервые в истории венгерских железных дорог, они будут использоваться на наиболее популярных направлениях» [6].

Среди других актуальных направлений белорусско-венгерского сотрудничества можно отметить также взаимодействие в сфере атомной энергетики. Дело в том, что «Венгрия, как и Беларусь, приняла решение о сотрудничестве с Россией по развитию атомной энергетики, модель, идентичная белорусским энергоблокам, будет использована при расширении АЭС “Пакш”. Это открывает дополнительные возможности для поиска точек соприкосновения» [7].

Что касается меморандума о содействии межрегиональному сотрудничеству, то он дает сторонам возможность расширить взаимодействие регионов не только по линии двух столиц – Минска и Будапешта, но и в масштабах своих стран. Напомним, что Соглашение о сотрудничестве между Минским городским исполнительным комитетом и Муниципалитетом Будапешта было подписано в 2016 году. Белорусскую столицу тогда серьезно заинтересовал опыт венгерских партнеров по использованию крупных спортивных объектов, управлению общественным транспортом, переработке мусора, очищению воды. В апреле 2018 года в Будапеште прошли Дни Минска, которые лишний раз показали, какой серьезный потенциал партнерства стороны еще могут задействовать на практике. Достаточно сказать, что минские предприятия в 2017 году продали на венгерском рынке товаров «на сумму свыше 26 млн долларов, увеличив объем экспорта по сравнению с 2016 г. на 37,2%» [8].

Тогда же, в апреле 2018 года, было подписано Соглашение о сотрудничестве между Партизанским районом Минска и районом Чепель Будапешта, которое открывает новые возможности, прежде всего, для экономического взаимодействия. Ведь оба района – промышленные, поэтому предприятия, находящиеся на их

территории, смогут взаимовыгодно сотрудничать. И уже делают это. Например, «завод им. Козлова работает с компанией Siemens. <...> Поиски точек соприкосновения продолжаются» [9].

Литература

1. Соглашение о взаимной защите инвестиций между Беларусью и Венгрией дает импульс для реализации проектов – Сийярто [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/soglashenie-o-vzaimnoj-zaschite-investitsij-mezhdu-belarusjju-i-vengrije-daet-impuls-dlja-realizatsii-333401-2019/>
2. Встреча с Министром иностранных дел и внешней торговли Венгрии Петером Сийярто [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrecha-s-ministrom-inostrannyx-del-i-vneshnej-torgovli-vengrii-peterom-sijjarto-20273/
3. Встреча с Министром иностранных дел и внешней торговли Венгрии Петером Сийярто [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <http://www.government.by/ru/content/8529>
4. Стенограмма подхода к прессе Министра иностранных дел Беларуси В. Макея по итогам переговоров с Министром иностранных дел и внешней торговли Венгрии (14 января 2019 г.) [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c74a125b79ae2a47.html
5. Гришкевич, А. Первое белорусско-венгерское сельхозпредприятие создадут в Могилевской области / А. Гришкевич // [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/regions/view/pervoe-belorussko-vengerskoe-selhozpredpriyatje-sozdadut-v-mogilevskoj-oblasti-332570-2019/>
6. Беларусь и Венгрия будут производить двухэтажные вагоны для поездов [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/economics/view/belarus-i-vengrija-budut-proizvodit-dvuhetazhnye-vagony-dlja-poezdov-332532-2019/>
7. Хайновский, А. Белорусско-венгерское сотрудничество является прагматичным и эффективным / А. Хайновский // [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://www.belta.by/special/interview/view/belorussko-vengerskoe-sotrudnichestvo-javljaetsja-pragmaticnym-i-effektivnym-6383/>
8. Парукова, Е. Дни Минска в Будапеште: что связывает две столицы и как будет развиваться их сотрудничество / Е. Парукова // [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://minsknews.by/dni-minska-v-budapeshte-cto-svyazyivaet-dve-stolitsyi-i-kak-budet-razvivatsya-ih-sotrudnichestvo/>
9. Руководители Партизанского района Минска и района Чепель Будапешта подписали соглашение о сотрудничестве [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <http://part.gov.by/3744-rukovoditeli-partizanskogo-rajona-minska-i-rajona-chepel-budapeshta-podpisali-soglashenie-o-sotrudnichestve>

Рахманова¹ Ж.С., Туребай¹ І.Н., Амиралиева¹ И.У., Андас² Т.Ж.

¹Тараз инновациялық - гуманитарлық университеті

²«Білім» кәсіби гуманитарлық техникалық колледжі

Қазақстан Республикасы

ЛОГИСТИКАНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Қазақстанда логистиканың дамуы транспорттық кешенде және қоймалау жүйесінде қолдануға болады. Отандық транспорттық және экспедиторлық кәсіпорындар бірінші болып, өздерінде қазіргі заманғы тасымалдау және тауарды өндеудің логистикалық технологияларды енгізді. Қазақстанның көптеген мемлекеттік және жеке меншік кәсіпорындары белсенді түрде өздерінің терминалды желіні, жүкті бөлшектеу және логистикалық орталықтарды, ақпараттық-коммуникациялық қамтамасыз ету логистикалық қызмет көрсету жүйелерін құра бастады.

Отандық және шетел экономикалық әдебиеттерінде логистика түсінігінің көптеген анықтамаларын кездестіруге болады, онда басқару объектісі материалдық ағындармен шектелмейді. Сондай-ақ “банктік логистика”, “ақпараттық логистика” сияқты бірқатар басқа терминдер пайда болады.

Логистиканың негізгі объектісі – ішкі материалды ағындардың схемасын, шикізаттың алғашқы көздерінен соңғы тұтынушыға дейін, қарастырып өтейік. Бұл схемадағы материалдар қозғалысының бүкіл жолын екі үлкен телімге бөлуге болады:

бірінші телімде өндірістік – техникалық бағыттағы өнімдер қозғалады;
екіншіде – халық тұтынатын бұйымдар.

Тізбек бойынша қозғалуына байланысты саналық құрамы өзгеріп отырады. Ең алдымен, шикізат көзі мен алғашқы өндеуші кәсіпорын арасында, сондай-ақ түрлі өндірістер арасында жаппай біртекті жүктер қозғалады. Тізбектің маңында материалды ағындар тұтынуға дайын әр түрлі тауарлар ретінде көрінеді. Кейбір өндіріс орындары ішінде материалды ағындар бар. Мұнда цехтар арасында немесе тауардың ішінде түрлі бөлшектер, жартылай фабрикаттар, дайындамалар орын ауысып отырады.

Логистикалық үрдіс кезінде материалдық ағын кәсіпорынға дейін жеткізіліп, қойма және өндірістік телімдер тізбегі арқылы оның тиімді жылжуы ұйымдастырылады, содан әрі дайын өнім тұтынушыға оның тапсырысына сәйкес жеткізіледі.

Түрлі сапалы материалды ағындарды басқару бойынша аталған қызмет түрлері логистиканың мазмұнын құрайды. Оны логистикалық терминалогиялық сөздік былайша анықтайды. Логистика – шикізат пен материалдарды өндірістік кәсіпорындарға дейін жеткізу үрдісінде, тұтынушының талаптарына сәйкес дайын өнімдерді тұтынушыға дейін жеткізу үрдісінде жүргізілетін материалды және материалдық емес операцияларды, тасымалдауды, қоймалауды басқару жоспарлау және бақылау туралы ғылым.

Бұл анықтама, оның мазмұнына сәйкес, логистиканы ғылым ретінде пайымдайды. Шаруашылық қызмет ретінде логистика келесі анықтамада ұсынылған: логистика – жабдықтаушыға ақша төлеген кезден бастап тұтынушыға дайын өнімді жеткізгені үшін ақша алу мезетіне дейінгі шаруашылық айналымдағы шикізаттың, бөлшектердің және дайын өнімдердің қозғалысын және сақталуын басқару үрдісі.

Материалды ағындарды басқарудың негізгі объектісі ретінде бөліп экономикалық үрдістерді жеңілдетеді. Бірақ мұндай жеңілдік жүктердің қозғалысын, шикізаттың бірінші көзінен бастап барлық аралық үрдістер арқылы соңғы тұтынушыға жеткенге дейін іштей бақылаудың мақсаттарын жасауға және оны шешуге мүмкіндік береді. Бірқатар басқарудың үлгі объектісі ретінде материалды ағындарды бөліп ауыстыру үлгілеу есептерінің шамаларын қысқарта отырып, әрі логистикалық тізбектерді жобалауға, олардың жүру тізбегін зерттеуге және болжамдауға мүмкіндік береді, сондай-ақ экономикалық үрдістерді ресми зерттеуге жаңа мүмкіндіктер ашады.

Логистика – бұл шикізатты сатып алу орнынан соңғы ұсыну орнына дейін материалды және сонымен байланысты ақпараттық ағындардың қозғалысын қамтамасыз ететін, тасымалдау және қоймалау бойынша барлық қызметтерді бағдарлау, ұйымдастыру және бақылау.

Логистика – экономика саласындағы бір бағыт, оның шеңберінде өндірістегі, тасымалдаудағы материалды және ақпаратты ағындарды басқарудың кешенді жүйелерін жасау және енгізу мәселелері, сұранысты толық және уақытында қанағаттандыру үшін бөлу мәселелері шешіледі.

Шикізаттың бірінші көзінен өндірістік, тасымалдау және делдалдық звено тізбегі арқылы соңғы тұтынушыға жылжи отырып, материалды ағындардың құны өсіп отырады. Ұлыбританияда жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, соңғы тұтынушыға жеткен өнім құнының 70%-дан астамы сақтаумен, тасымалдаумен, ораумен және материалды ағындардың қозғалысын қамтамасыз ететін басқа да операциялармен байланысты шығындар құрайды.

Тауардың соңғы бағасында логистикаға кеткен шығындар үлесінің көптігі материалды ағындарды басқаруды оңтайландыруда шаруашылық жүргізу субъектілерінің экономикалық көрсеткіштерін жақсартудың қандай жинақтары резервтері бар екенін көрсетеді.

Материалды ағындарды басқаруда логистикалық тәсілді қолданудың экономикалық әсерінің басты қосылғыштарын қарастырып өтейік. Өндіріс және айналым салаларында логистиканы қолдану келесідей мүмкіндіктер береді:

материалды ағындар қозғалысының бүкіл жолындағы қорларды төмендету;

логистикалық тізбек бойындағы тауарлар қозғалысының уақытын қысқарту;

тасымалдау шығындарын төмендету;

қол еңбегінің шығындарын және жүк операцияларының сәйкес шығындарын қысқарту.

Экономикалық әсердің көп бөлігі материалды ағындар қозғалысының бүкіл жолындағы қорларды қысқарту есебінен жүзеге асады. Европалық өнеркәсіп ассоциациясының мәліметтері бойынша, материалды ағындардың іштей бақылануы материалды қорлардың 30-70%-ға қысқаруын қамтамасыз етеді (АҚШ-ң өнеркәсіп ассоциациясының мәліметтері бойынша, қорлардың төмендеуі 30-50% шамасында болады). Қорларды оңтайландырудың жоғарғы маңыздылығы келісімен түсіндіріледі:

логистикаға кететін шығындардың жалпы құрылымында қорларды ұстауға кететін шығындар 50% -ды құрайды, оның ішіне басқару аппаратына кететін шығындар, сондай-ақ тауарлардың бұзылуынан немесе ұрлануынан болған жоғалтулар кіреді;

кәсіпорынның айналым капиталының көп бөлігі қорларға бөлінеді (кәсіпорынның барлық активтерінің 10-дан 50%-ға дейін);

қорларды құруға кететін өндірістегі шығындар, жалпы шығындар көлемінің 25-30% -на дейін құрайды.

Логистиканы пайдаланудағы қорлардың қысқаруы логистикалық үрдістерге қатысушылардың іс-әрекеттерінің өз ара келісулерінің жоғары дәрежесі есебінен, жеткізу сенімділігінің жоғарлауы есебінен, сондай-ақ басқа да бірқатар себептер есебінен қамтамасыз етіледі. Логистиканы пайдаланудың экономикалық әсерінің келесі құраушысы тауардың логистикалық тізбек бойында қозғалу уақытының қысқаруы есебінен құралады. Бүгінгі таңда қоймалауға, өндірістік операцияларға және жеткізуге кететін уақыт шығындарының үлесі орташа 2-ден 5%-ға дейін құрайды. Сонымен, айналым уақытының 95%-нан астамы логистикалық операцияларға тиесілі болып отыр. Бұл құраушының қысқаруы капитал айналымын жеделдетуге, сәйкесінше уақыт бірлігінде алынатын пайданы өсіруге, өнімнің өзіндік құнын төмендетуге мүмкіндік береді.

Логистиканы қолданудың экономикалық әсері, сондай-ақ тасымалдау шығындарын төмендетуден де пайда болады. Көліктің қозғалу бағыттары оңтайландырылады, тәртіптері келісіледі, бос қозғалыстар қысқарады, көлікті пайдаланудың басқа көрсеткіштері жақсарады.

Жоғарыда айтылғандай, логистикалық тәсіл жүк өңдеуші жүйелердің техникалық жабдықтау салаларындағы тауар қозғалысының қатысушыларының жоғарғы келісу дәрежесін білдіреді. Логистикалық тізбектің барлық звеноларындағы бір түрлі механизациялау құралдарын қолдану, бірдей ыдысты жүк өңдеудің сәйкес технологиялық әдістерін пайдалану логистиканы қолданудың келесі экономикалық әсер көрсеткішін құрайды – қол еңбегінің шығындарын және жүк операцияларының сәйкес шығындарын қысқарту.

Логистикалық тәсіл материал өткізуші жүйенің қызмет етуінің басқада көптеген көрсеткіштерін жақсарту үшін жағдай жасайды, өйткені оның жалпы ұйымдастырылуы жетілдіріледі, жеке звенолардың өзара байланысы жоғарылайды, басқару жақсарады. Логистиканы пайдаланғандағы экономикалық әсер жиынтығы аталған көрсеткіштерді жақсартудан алынатын әсердің сомасынан асады. Бұл логистикалық ұйымдастырылған жүйелердің интегративті қасиеттерінің пайда болуымен түсіндіріледі, яғни жалпы жүйеге тән, бірақ оның элементтеріне жеке-жеке тән емес қасиеттер.

Логистикалық жүйелердің интегративті қасиеттері бұл жүйелердің “логистиканың алты ережесі” деп аталатын соңғы мақсатты жүзеге асыру қабілеттілігін білдіреді. Логистиканың алты ережесі:

ЖҮК – керекті тауар;

САПА – қажетті сапада;

САНЫ – қажетті көлемде;

УАҚЫТ – қажетті уақытта жеткізілуі тиіс;

ОРЫН – керекті орынға;

ШЫҒЫНДАР – минималды шығындармен.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Николайчук В.Е. Логистика в сфере распределения. – СПб.: Питер, 2011. – 160 с.
2. Стаханов В. Н., Украинцев В. Б. Теоретические основы логистики. – Ростов н /Д, 2011. – 187 с.
3. Сервис на транспорте: Учебное пособие для студ. Высш. учебн. завед. / В. М. Николашин, А. С. Сеницына и др.; под ред. В. М. Николашина. – М.: Издательский центр «Академия», 2014. – 272 с.
4. Николашин В.М. Теоретические основы логистических технологий: Учебное пособие. – М.: МИИТ, 2014. – 68 с.
5. Логистика: Учебник / под ред. Б.А.Аникина. – 3-е изд., перераб.и доп. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 368 с.

Agricultural economics

Ашуров Ш.А. - к.э.н, доцент, ТАУ им. Ш. Шотемур

Караматуллаева Р.С.- к.э.н, доцент, ТАУ им. Ш. Шотемур

Модернизация системы управления в рыночных структурах АПК
Республики Таджикистан

Некоторые экономические преобразования в АПК Республики Таджикистан направлены на развитие структур и отношений, максимально адаптируемых к требованиям рыночной экономики и самым непосредственным образом связаны с коренным реформированием системы управления. Переход от административно-командных методов управления к системе менеджмента, эффективно используемого в странах с развитой рыночной экономикой, является приоритетным направлением в становлении и развитии в АПК рыночных структур и рыночных отношений.[1]

В странах с развитой рыночной экономикой, а также в некоторых странах СНГ накоплен большой опыт экономических преобразований, формирования рыночных структур, совершенствования системы управления в процессе их функционирования. Основной целью в условиях углубления экономических реформ заключается в разработке и обосновании предложений по формированию и функционированию системы управления в рыночных структурах агропромышленного комплекса Республики Таджикистан. Для достижения этих поставленных целей в данной статье рассматривались следующие задачи:

— рассмотрение менеджмента как приоритетного направления в совершенствовании системы управления в процессе реформирования сферы агропромышленного производства;

— разработка новых методов управленческого консультирования и его использование в процессе формирования и развития рыночных структур;

— анализ проводимых рыночных преобразований, формирования и функционирования рыночных структур;

Процесс углубления экономических реформ в агропромышленном комплексе, в частности, в сельском хозяйстве, носит необратимый характер.

Важнейшим условием углубленным экономическим реформам и развития сельскохозяйственного производства является сельская промышленность. Исследования показывают, что создание промышленных предприятий на селе – стратегическое направление в подъеме сельского хозяйства. При создании сельского хозяйства с промышленным производством (переработкой) доходность его многократно возрастает. Это объясняется более рациональным использованием трудовых и сырьевых ресурсов, достижением ритмичности процесса труда. Организация производства обработки и переработки сельскохозяйственного сырья непосредственно в хозяйствах позволяет снизить издержки, сократить потери продуктов, особенно быстропортящихся. [2] Отходы переработки утилизируются в качестве корма для скота или для удобрения полей. От переработки сырья на месте производства в готовый продукт и экспортировать все эти продукты в выигрыше только остается наша республика. Во – первых, в ценах – они более низкие, во – вторых, в качестве продукции – оно более высокое.

В Таджикистане имеются благоприятные условия для функционирования не только ремесленных и кустарных промыслов, но и для развития сельской промышленности.

Сочетание сельскохозяйственного и промышленного труда позволяет успешно решать социальные проблемы развития села, способствует закреплению кадров, особенно молодежи. Переход к рыночным отношениям в республике должен быть сопряжен, в первую очередь, с созданием развитой рыночной инфраструктуры. Основными элементами рыночной инфраструктуры являются: биржи (валютная, товарно-сырьевая, фондовая, недвижимости), инвестиционные фонды, рынки оптовой торговли, приватизационный и ипотечный банки, рынок ценных бумаг и др. Однако темпы их развития не отвечают требованиям ускоренного развития рыночных структур (акционерных обществ, приватизированных, совместных и малых предприятий и др.). Принцип государственного регулирования экономических преобразований в переходный к рыночным отношениям период должен определить роль и место государства в сфере управления агропромышленным производством на всех уровнях.

Радикальная преобразование рыночных структур и организаций, и на этой основе, подлинное возрождение села, обеспечение престижности крестьянского труда, решение продовольственной задачи в республике выдвинули на одно из первых мест создание благоприятных условий труда жизни в сельской местности.[3]

В настоящее время Таджикистан вступил в такой этап развития, когда назревают глубокие качественные изменения в производительных силах и соответствующее этому процессу совершенствование производственных отношений. Естественно, эти изменения касаются непосредственно социальной сферы общества, динамика развития которой определяются происходящими сдвигами в социальной культуре, в облике социальных групп и слоев. Целенаправленное управление этими процессами предполагает развитие теоретических основ и научных принципов социальной политики. Следовательно, оптимизация общественного развития невозможно без создания и использования комплекса условий, обеспечивающих нормальное осуществление всех видов деятельности людей, т.е. инфраструктуры.

Литература

1. Пиличев Н.А. Управление агропромышленным производством. - М.: Колос, 2015.
2. Огневцев С.Б. О выходе АПК из кризиса. // Аграрная наука, 2017.- № 6.
3. Никонов А.А. Аграрный кризис – объективная причина необходимости радикальных реформ.- М., 2015.

Malashevska O.

State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management, Ukraine

THE ECONOMIC EFFECTIVENESS OF LAND REALLOCATION IN THE COURSE OF THE EXISTING AGRICULTURAL LAND TENURE AND LAND OWNERSHIP IMPROVEMENT

The improvement of the existing land tenure and land ownership is aimed at the adjustment of land plot spatial characteristics and land-use pattern resulting in the sustainable land use.

At the current stage, the spatial improvement of land tenures and land ownerships aiming at the removal of strip farming, far-away placement or erosion threatening land plot limits is of great importance [1, 2]. The improvement of the existing land tenure and land ownership system in accordance to the social and economic and environmental challenges is an important issue of the modern land management. The spatial land tenure and land ownership factors predefine the effectiveness of the economic activity, safety and convenience for the local community [3].

Unpractical plot orientation, folding edges and erosion threatening land plot limits lead to the increased transportation costs, impaired soil cultivation due to idle passes and turns, cultivation of plots containing non-uniform soil structure and relief. Yield reduction is observed due to erosion processes, etc. Surplus roads cause the reduction of crop land.

The optimization of land tenure and land ownership area, placement and configuration is usually carried out in the framework of land consolidation projects. Land reallocation among land owners and land users is envisaged by mentioned projects.

One of the most important principles influencing the effectiveness of reallocation is the land owners' losses avoiding [4]. Since land acts as an agriculture production factor, the economic substantiation of the existing agricultural land tenure and land ownership improvement is an important issue.

Land usage effectiveness evaluation has no unambiguous solution due to different performance criteria and characteristics. In accordance to the conventional approach, the effectiveness of land reallocation in the course of the existing land tenure and land ownership improvement is conducted based on a set of economic, environmental, technical and social indicators. Preliminary evaluation is calculated by the technical indicators and the economic modeling provides the final estimation of agricultural land as the production factor.

To improve the existing agricultural land tenure and land ownership, the evaluation and characterization of land tenure and land ownership is estimated by their size, compactness, edge folding, prolateness, remoteness of separate land plots within a land tenure, etc. The calculation of corresponding indices is conducted respectively [5,6,7].

Total income from a unit of area or net income from a unit of area or gross production from a unit of area, etc. are considered to be economic effectiveness indicators [5].

Improvement of the existing land tenure and land ownership aiming at removal of the overlapping plots has been scrutinized. Land reallocation is accomplished by the voluntary land plot exchange.

As the result of reallocation of the overlapping plots within the project area, the increase of land plot area, the reduction of distance between overlapping land plots and the reduction of the quantity of the overlapping land plots was achieved.

The effectiveness of the model has been approved by practical evaluation. As the result of reallocation of the overlapping plots within the project area, the increase of land plot area, the reduction of distance between overlapping land plots and the reduction of the quantity of the overlapping land plots was achieved. After the reallocation, spatial characteristics of land tenures the optimization of which the provided model is aiming at, have not been deteriorated [1].

As the result, net profit increase due to the reduction of transportation costs among land plots within the land tenure, furrow length increase and edge folding removal are observed.

References:

1. Bugaienko, O. A. (2016). Land reallocation optimization at the existing land ownership and land tenure improvement. *Engineering geodesy*, 63, 99-109.

2. Malashevskiy, M., Palamar, A., Malanchuk, M., Bugaienko, O. & Tarnopolsky E. (2018). The Opportunities for use the peer land exchange during land management in Ukraine / M. Malashevskiy, // *Geodesy and Cartography*, 44(4), 129-133.
3. Bugaienko, O. (2018.) The land reallocation model in the course of agricultural land consolidation in Ukraine. *Geodesy and Cartography*, №44 (3), 106–112.
4. FAO. (2003). *The design of land consolidation pilot projects in Central and Eastern Europe*. Rome. Retrieved from <http://www.fao.org/docrep/006/Y4954E/y4954e00.htm>.
5. Kolmyikov, A.V. (2014). *Sovershenstvovanie zemleustroystva selskohozyaystvennyih organizatsiy Respubliki Belarus (teoriya, metodika, praktika)* [Land management improving of agricultural organizations of the Belarus Republic]. *Doctor`s thesis*. Moscow: MSULM [in Russian].
6. Hendelman, M.A. (Eds.). (1987). *Nauchnyie i metodicheskie osnovyi zemleustroystva* [Scientific and methodological concepts of land surveying]. Moscow: Kolos [in Russian].
7. Malashevskiy, M.A. & Bugaienko, O.A. (2016). Obhruntuvannya pokaznykiv konfihuratsiyi zemel'nykh dilyanok pry provedenni rivnotsinnoho obminu [The substantiation of land plot configuration data at peer exchange]. *Heodeziya, kartohrafiya i aerofotoznimannya – Geodesy, Cartography and Aerial photography*, 83, 100-111 [in Ukrainian].

**Жартыбаев Ж. А., Э-21 НП, магистрант
Байбосынов С. Б., аға оқытушы PhD**

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АӨК: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ МЕХАНИЗМДЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Агроөнеркәсіптік кешен (АӨК) елдің азық-түлік және экономикалық қауіпсіздігін, сондай-ақ ауылдық аумақтардың еңбек және қоныстық әлеуетін қалыптастыратын экономиканың маңызды секторларының бірі болып табылады.

Қазақстанның АӨК одан әрі дамыту үшін жақсы перспективалар бар: майлы, ет секторларының экспорттық позициялары күшейтілуде, ал астық және ұн бойынша Қазақстан қысқа мерзімде әлемдегі ірі экспорттаушы елдердің қатарына енді. Қазақстанның Еуразиялық экономикалық одаққа және дүниежүзілік сауда ұйымына мүшелігі мүмкіндіктер туғызады және сонымен қатар ішкі және сыртқы нарықтарда бәсекеге қабілеттілікке жоғары талаптар қояды. Осыған байланысты АӨК-ні мемлекеттік реттеудің рөлі өте маңызды.

Тәуелсіздік кезеңінде тоғыз бағдарламалық құжат әзірленді, олардың негізінде АӨК саласындағы мемлекеттік саясат іске асырылды: 1991-1995 жылдарға және 2000 жылға дейінгі кезеңге арналған "Ауыл" әлеуметтік-экономикалық даму бағдарламасы, 1993-1995 және 2000 жылға дейінгі АӨК дамытудың тұжырымдамалық бағдарламасы, 2000-2002 жылдарға арналған ауыл шаруашылығы өндірісін дамыту бағдарламасы, 2003-2005 жылдарға арналған мемлекеттік аграрлық азық-түлік бағдарламасы, 2004-2010 жылдарға арналған ауылдық аумақтарды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы, 2006-2010 жылдарға арналған ҚР АӨК тұрақты даму тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі бірінші кезектегі шаралар бағдарламасы, 2010-2014 жылдарға арналған АӨК дамыту бағдарламасы және 2013-2020 жылдарға арналған "Агробизнес – 2020" АӨК дамыту Бағдарламасы, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі дамуының кешенді стратегиялық жоспары әзірленді.

Азық-түлік өнімдерінің неғұрлым талап етілетін түрлеріне баса назар аударып отырып, ауыл шаруашылығы өндірісінің көлемін ұлғайту және қайта өңделген ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортын дамыту мақсатында

алдағы кезеңде бәсекеге қабілетті өнімді бастапқы қайта өңдеу, сақтау және өткізу үшін қолайлы жағдайлар мен инфрақұрылым жасау жолымен ауыл шаруашылық тауарлар өнімдерін мемлекеттік қолдаумен барынша қамтуды қамтамасыз ету қажет.

Осы Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) Ұлт жоспарында "100 нақты қадам" 5 институционалдық реформа және "Қазақстан-2050", "Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері" стратегиясында белгіленген Қазақстан Республикасын дамытудың стратегиялық мақсаттарына сәйкес мемлекет басшысының 2016 жылғы 9 қыркүйектегі кеңейтілген отырысында берген тапсырмасына сәйкес әзірленді.

Осылайша, осы бағдарлама ауыл шаруашылығы өнімдерінің қажетті түрлері бойынша халықтың ішкі қажеттіліктерін қамтамасыз етуге, нысаналы экспорттық саясатты айқындауға және ауыл халқының табысын арттыруға бағытталатын болады.

Қазақстан экономикасының маңызды секторы ауыл шаруашылығы болып табылады. Солтүстікте климаттық жағдайлар жаздық бидай, сұлы, арпа және басқа да дәнді дақылдарды өсіруге қолайлы, сондай – ақ көкөніс шаруашылығын, бақша шаруашылығын дамытуға және бірқатар техникалық дақылдар - күнбағыс, зығыр, темекі және т. б. өсіруге мүмкіндік береді. Республиканың оңтүстігінде, тау бөктеріндегі және өзендер алқабында жасанды суару кезінде мақта, қант қызылшасы, сары темекі, күріш жоғары өнім береді, бақтар мен жүзімдіктер жеміс береді. Қазақстанның табиғи жағдайлары, олардың алуан түрлілігі мал шаруашылығын дамыту үшін айтарлықтай әлеуетті мүмкіндіктерді тудырады. Республикада дәстүрлі түрде қой шаруашылығы, жылқы шаруашылығы, түйе шаруашылығы, ірі қара мал өсірумен айналысады.

Қазақстанның орталық және оңтүстік батыс бөліктеріндегі шөл және шөлейт аумақтар малға арналған маусымдық жайылымдар ретінде кеңінен пайдаланылады. Жазғы жайылымдар ретінде республиканың шығысы мен оңтүстік-шығысындағы таулы шалғындар пайдаланылады.

Мақсаты - Қазақстан Республикасында ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдауды кезең-кезеңмен ашу және Қазақстанда ауыл шаруашылығын жетілдіру жолдарын табу.

Практикалық маңыздылығы. Практикалық мән табиғи жағдайлардың ерекшеліктерімен, аграрлық сектордың даму деңгейімен, сондай-ақ материалдық-техникалық базамен байланысты мәселелермен анықталады.

Республикамыздың агроөнеркәсіп кешені экономиканың аса маңызды саласы және ол экономикалық, дағдарысты жою, тамақ және жеңіл өнеркәсіпті дамыту, саяси және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету жолында шешуші рөл атқарады. Көптеген жылдар бойы өнімді еңбекке ынталандыру тетіктерін жете пайдаланбағандықтан аграрлық, салада терең дағдарыс қалыптасты. Одан шығудың бірден-бір жолы, сөзсіз, осы салада кешенді және жүйелі түрде экономикалық реформа жүргізу еді. Ал оның қалай жүзеге асырылып жатқандығына талдау жасайтын болсақ, ең алдымен нарықтық қатынастарға көшу тактикасындағы орын алған қателіктерді атап өту керек. Бұл ауыл және барлық халық шаруашылығында реформа жүргізудің стратегиялық бағытын жүзеге асыруда қолдан жасалынған қиыншылықтар тудырды. Әуелі көптеген жылдар бойы орталықтан басқару жағдайында қалыптасқан шаруашылықпен айналысу мен еңбек ету психологиясын жеке меншік өрістеген жағдайға бейімдеу революциялық емес, эволюциялық процесс екені ескерілмеді. Әсіресе мал шаруашылығын дамытуда жергілікті халықтың еңбек ету “философиясы” назарға алынбады. Эволюциялық өзгерістер нарыққа өтуге дайын емес ортаға “секіріспен” ауыстырылды.

Агроөнеркәсіп кешенінің 1-ші және 3-ші сала кәсіпорындарының монополиялық жағдайында бағаны біржақтылы босату, жекешелендірудегі ұйымдық-экономикалық және құқықтық ретсіздік, жергілікті жерлердегі өз бетімен кетушілік ұдайы өндіріс процесінің бұзылуына, қоғамдағы дағдарыстық жағдай мен әлеуметтік шиеленісудің күшеюіне алып келді. Мұның өзі аграрлық секторды нарық жағдайына бейімдеу тәжірибесін ескере отырып төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді:

– аграрлық сектордың өндірістік-әлеуметтік ерекшелігіне қарай онда нарықтық механизмді ешқандай шектеусіз және түзету енгізусіз “таза” күйінде пайдалану өндірістік потенциалды қолдану тиімділігінің төмендеуін және әлеуметтік мәселелердің шиеленісуін тудырады;

– меншік пен шаруашылық жүргізудің түрлері мен әдістерін өзгерту процесі бәсекелес нарықтық орта құрудың алғы шарты ретінде мемлекеттің

бағыттауы мен қолдауы нәтижесінде біртіндеп дамуы тиіс; сондықтан көп укладтылық, ұсақ тауарлы жеке және ірі өндірістің (ерікті кооперация негізінде) үйлесуі ұзақ мерзімге сақталады;

– аграрлық сектор нарықтық өзін-өзі реттеудің “бастапқы алаңы” ретінде нарықтың дамуы үшін реттеу мен қолдаудың ерекше мемлекеттік саясаты енгізілетін экономиканың бірінші саласы болуы қажет; оның мәні – әкімшілік емес, экономикалық, құралдарды (баға, салық, несие, т.б.) өзара байланысқан жүйе ретінде пайдалану болып табылады. Ең алдымен экономикалық реттеуде жер реформасы – мемлекет деңгейіндегі ұлттық мәселелерді қамтитын аса күрделі процесс. Әлемдік тәжірибеде жерге шексіз жеке меншіктік құқығын бермей, мемлекет және қоғамдық, мүдделердің артықшылығын қамтамасыз ететін әртүрлі шектеулер бар. Мұндай құқықты беру - мақсат емес, тек жерді пайдалану тиімділігін арттыру үшін пайдаланатын құрал. Ауыл тұрғындарын көбірек толғандыратын мәселе – жерге жеке меншік орнатудан гөрі, одан алынатыны өз еңбегінен түскен нәтижеге иелік ету құқығы. Атап айтқанда, кеңінен етек алған бұрынғы тәжірибені, яғни алдымен ауылдың бар өнімін, пайдасын алып қойып, соңынан дотация, қарыздарын өтеу түрінде біртіндеп қайтарудан арылу мүмкіндігін беру қажет болды.

Ауыл еңбеккерлері жерді сенімді пайдалану үшін республикамыздың Ата заңымызға сәйкес жерді ұзақ мерзімге жалға, немесе өмірлік мұрагерлікке беру өте тиімді екенін баса айту керек. Сондықтан жер туралы заңда бұл процессті аяғына дейін жеткізу мәселесін қарастыру өте маңызды іс екені белгілі.

Жер қатынастарын реттеудің негізгі бағыттары:

а) ауыл шаруашылығында өндірістің негізгі құралы ретінде жердің бағасын анықтау;

ә) жердің сапасына қарай жер салығының мөлшерін белгілеу;

б) ауыл шаруашылығына қолайлы жерлерді қорғау мен тиімді пайдалану жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыру, оның ішінде жердің құнарлылығының сақталуы мен жақсаруын бақылау.

Ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіп өнімдерінің айырбасындағы біздер әуел баста жіберіп алған баға қайшылығы құн заңын сақтамаудың, ал, нақтырақ айтқанда, ерікті баға белгілеудің қағидасын дұрыс пайдаланбаудың салдарынан болғанын өмір көрсетіп отыр. Ауылшаруашылық өнімінің бағасын реттеу жүйесі

тұтынушылардың да, өндірушілердің де мүдделерін қорғауы керек, Нарықты тез арада азық-түлікпен толықтыру үшін агроөнеркәсіп кешенінің 2-ші саласында баға құрылу процесі барынша ерікті болғаны тиімді. Бұл жағдайда аграрлық сектор үшін өндіріс құралдарын шығаратын барлық монополист кәсіпорындар үшін (агроөнеркәсіп кешенінің 1-ші саласы) келісім бағасының жоғарғы мөлшерін мемлекет деңгейінде белгілеу керек те, ал 3-ші салада ауылшаруашылық ұйымдық құрылымы баға белгілеумен айналысқаны жөн болар еді.

Ауыл шаруашылығында экономикалық қарым – қатынастарды реттеу үшін залогтық (кепілдікті) сатып алу операциясы бойынша есеп айырысуды енгізу жөніндегі ұсыныстардың едәуір мәні бар. Бұл жағдайда шикізатты өндеп, дайын өнімді алғаннан соң тауар өндірушілерге шикізат құны мен нақтылы төленген аванс сомасы арасындағы айырмашылықты залогтық баға бойынша төлеу қажет. Кепілдіктік-сатып алу операциясын жүзеге асыру үшін дайындаушы және өңдеуші кәсіпорындарды кепілдікті сатып алу ұйымдары етіп қайта құратын болсақ нарықтық баға құрылымын және ауылшаруашылық тауарын өндірушілердің алатын пайдасын реттеуге жағдай жасалынады. Бұл операциялар, біріншіден, нарықтағы ұсынысты азайтады, екіншіден – фермерлерге несие беруге мүмкіндік жасайды. Өйткені оның көлемі кепілдікке өткізілген ауылшаруашылық өнімінің мөлшерімен анықталады. Кепілдікті баға өндіруші қолданып отырған бағаның төменгі мөлшерін білдіреді. Пайда табудың ең төменгі қажетті мөлшерін қолдау үшін жәрдемақы деңгейін анықтау мақсатында мемлекет мақсатты бағаны белгілеуі тиіс. Сонда ол дайындаушы ұйымдар арқылы ауылшаруашылық тауар өндірушілері табысының құралу көздерін де реттейді. Осылайша бағаның құрылу процесін мемлекеттік реттеу механизмі қалыптасар еді.

Аграрлық секторда тауар өндірушілердің тұрақты жұмыс істеуі үшін тұрақты қаржы-несие жүйесі әлі құрылмаған. Банк процентінің жоғарғы мөлшері ақша айналымын және өндірісті тұрақтандыруға мүмкіндік бермейді. Негізгі мәселелердің бірі - бұл қаржы қорларының үнемі жетіспеуі және ауылға тиімді несие беру механизмінің жасалынбағандығы.

Республика халқын азық-түлікпен және өнеркәсіпті шикізатпен қамтамасыз ету үшін жыл сайын дайындаушы, өңдеуші, сатушы ұйымдардың және жеңіл өнеркәсіп орындарының тауар өндірушілерімен форвардты,

фьючерстік контрактілер жасап, кепілдікті сатып алу операцияларын жүзеге асыруы қажет. Сонда тауар өндірушілер алдын-ала процентсіз несие алу мүмкіндігіне ие болады. Өйткені, форвардтық операциялар – бұл болашақтағы өнімді қазіргі сату бағасымен контрактілі өткізу де, фьючерстік операциялар – белгілі бір көлемдегі, саладағы болашақтағы өнімнің контрактісін болашақтағы нарықтық баға негізінде сату. Алдағы жылдың өнімін сату – бұл процентсіз несие алумен қатар ауылшаруашылық бағалы қағаздар нарқын құруға, тұрақты сұраныс пен өнімді кепілдікті өткізуге, сатып алушылардың қаржы қорларын тиімді жұмсауына және инфляциялық процесстердің төмендеуіне мүмкіндік береді.

Агроөнеркәсіп кешенінің шаруашылық, жүргізуші субъектілеріне мемлекеттік және аймақтық бағдарламаларда қарастырылған іс-шараларды жүзеге асыруы үшін 5 жылдық мөлшерге дейін ұзақ мерзімдік несие беру тиімді болар еді. Ол үшін мемлекеттің қаржы-несие саясатында мынадай талаптарды орындау қажет:

мемлекеттік деңгейде бекітілген бағдарламаларға сай қаржы босату;

республикалық және жергілікті бюджеттердің, меншік түріне байланыссыз кәсіп орындар қорларының, банктердің, дайындаушы және қызмет көрсетуші ұйымдардың ауылшаруашылығына жұмсалатын қаржыға үлестік қатысуы;

– жеңілдікті салық салу.

Ауылшаруашылық тауар өндірушілерінің қаржы жағдайына сатылған өнімге уақтылы есеп айырысудың сақталмауы қатты әсер етеді. Сондықтан өзара есеп айырысудың бақылау мерзімін бекіту керек.

Мемлекеттік салық саясатында ауыл шаруашылығына қатысты жеңілдікпен салық салу арқылы олардың ынталандыру функциясын күшейту керек, Салық салудың негізгі объектісі ретінде жалпы табысты ғана алу тиімді болар еді.

Жер салығы, оның мөлшерінің экономикалық негізделуі аса төмен болғандықтан, жердің сапасы мен өнім бағасының өзгеруін тұрақты анықтап тұру қажеттігінен негізгі салыққа жанама толықтырушы ретінде қолданылуы мүмкін,

Қазіргі жағдайда тұтастай республика ауылшаруашылық кәсіпорындары бойынша салықтар мен төлемдердің мөлшері жоғары болып отыр. Өртүрлі зерттеулер мен шетел тәжірибелері көрсеткеніндей салықтар мен төлемдер жалпы табыстың 20-25%-тінен аспауы керек. 25-50%-тің салық мөлшері тек жай ұдайы өндірісті қамтамасыз етеді, ал одан жоғары болса өндірістің қысқаруына әкеліп соғады. Аграрлық салада салық салу жүйесінен жол қорына, т.б. түрлі даму қорларына аударылатын салықтар мен төлемдерді шығарып тастау жөн болар еді.

Мемлекеттің инвестициялық саясатына келетін болсақ, құрылымдық өзгерістерді жүзеге асыруда шетел инвестицияларының маңызы зор. Ауыл шаруашылығындағы инвестициялық саясат, барлық меншік түріндегідей, кәсіпорындардың материалдық-техникалық базасының сапалық жақсаруын, өнімді өңдеу, сақтау және өткізу базаларының дамуын қамтамасыз етуі керек болады. Ал, әлеуметтік салада, бюджеттік қорлармен қатар, шетел инвестициялары да келесі бағыттарды қаржыландыру үшін аса қажет:

мемлекеттік маңызы бар табиғатты қорғау шаралары мен мелиоративтік жұмыстар;

жолдардың, электр қуатын беру жүйелерінің, магистральды газ және су құбырларының, телефон коммуникациясының, канализация жүйелерінің құрылысы;

– ауылдың денсаулық, сақтау, білім беру, мәдениет, балабақша (және қарттар үйі) объектілерінің құрылысы мен оларды қамтамасыз ету;

– жоғары білімді мамандар дайындау, күрделі ғылыми зерттеулер жүргізу және т.б.

Мемлекеттің ауыл шаруашылығына қатысты экспорт – импорт операцияларын реттеуінде негізгі мақсат тұтыну нарығын толықтыру және әлеуметтік шиеленісушілікті жою. Бұл бағытта жақын шет елдермен бұрынғы өндірістік және сауда байланыстарын қалпына келтіру тиімді. Сондай-ақ алыс шет елдермен экономикалық байланысты дамытудың да мәні зор. Оның негізін сыртқа шығаратын өнімдер құрайды: мал шаруашылығы бойынша – жүн, қай түрлері; егін шаруашылығында – астық, мақта, кейбір көкөніс түрлері. Ал сырттан алынатындарына, бірінші кезекте, ауылшаруашылық кішігірім техникасы мен технологиялар жатады. Мұндай сыртқы экономикалық іс-әрекеттерді жүзеге асыруда мемлекеттің белсенді рөлі сөзсіз қажет. Өйткені мемлекеттік ретгеусіз

еліміздің зор табиғат байлығы пайдасыз болып, талан-таражға түсетіні белгілі. Екіншіден, сырттан әкелінетін өнімдерді қадағаламасақ ішкі тауар өндірушілердің мүддесіне зиян келтіріледі. Бұл жерде жалпы халықтың мүддесін қорғау мақсатында мемлекеттік реттеу шаралары батыл жүргізілуі тиіс.

Аграрлық салада экономикалық реформаны жүзеге асыру, ең алдымен, басқару жүйесін түбегейлі өзгертуді қажет етеді. Мемлекеттік реттеу шараларын жүзеге асыру ісінде мемлекеттің және шаруа қожаларының функцияларын айқын ажыратудың мәні зор. Мемлекеттік басқару органдарының функцияларын төмендегідей етіп қарастыруға болар еді:

– агроөнеркәсіп кешенінің, дамуын бюджеттік қаржыландыру, баға, несие, салық, инвестицидлық және әлеуметтік саясат арқылы реттеу;

– мемлекеттік саясат бағдарламалары мен ауылшаруашылығының өркендеу жоспарларын, нормативтік заң актілерін жасап дайындау;

мемлекеттік азық-түлік қорын қалыптастыру;

түбегейлі ғылыми-ізденіс жұмыстарын ұйымдастыру;

ғылыми-техникалық жетістіктерді енгізу;

халықаралық, экономикалық байланыстарды реттеу;

инспекциялық бақылау;

жер қорын, өнімді стандарттау жүйесін басқару;

ветеринарлық бақылау.

Жалпы аграрлық қатынастарды басқару жүйесіндегі міндет – олардың стихиялы түрде дамуына, тәртіпсіздік жайлаған, басқаруға келмейтін жағдайға жетуіне жол бермеу болып табылады.

Дерек көзі:

1. Экономиканы мемлекеттік реттеу. С.Э. Пивоварова, Д.И. Баркана, Л.С. Тарасевича, А.И. Майзеля. – СПб: «Питер» баспасы, 2000
2. Белорусов А.С. Экономиканы мемлекеттік реттеу: Оқулық. – М.: Юристъ, 2000
3. Герчикова И.Н. Ауыл шаруашылығын дамыту: Оқулық, ЮНИТИ, 1999
4. Қазіргі таңдағы ауыл шаруашылығы: Оқулық. Бекбосынов А. Н. «Атамекен» баспасы, 2016

Regional economy

К.э.н., доцент Ахметова А. А.

*Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата,
Казахстан*

АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ

Современное состояние системы социальной защиты характеризуется сбалансированностью обязательств государства в разрезе уровней государственного управления, своевременностью выплат пенсий и пособий, внедрением системы адресной социальной помощи. Создана пенсионная накопительная система, введена система выплаты пособий взамен натуральных льгот, автоматизирована система социальных выплат.

Одним из направлений в пенсионном обеспечении является выплата государственного базового социального пособия. Это ежемесячная денежная выплата, осуществляемая за счет бюджетных средств, предоставляемая гражданам при наступлении инвалидности, потери кормильца и по возрасту.

Социальные выплаты на случай потери кормильца выплачиваются членам семьи умершего кормильца, состоявшим на его иждивении, ежемесячно. Максимальный размер месячного пособия по случаю потери кормильца назначается в размере 1,26 прожиточного минимума на всех нетрудоспособных членов его семьи.

Социальная защита инвалидов в Казахстане на сегодняшний день основывается на Законе «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан».

С 2011 года в Казахстане введены в действие Стандарты оказания специальных социальных услуг людям с ограниченными возможностями и людям, находящимся в трудной жизненной ситуации. Стандарт устанавливает качество, объем и условия предоставления специальных социальных услуг, при этом его реализация предусматривается в государственном, частном и неправительственном секторах [31].

В Республике Казахстан право на адресную социальную помощь в соответствии с законом «О государственной адресной социальной помощи» имеют граждане РК, оралманы, лица, имеющие статус беженца, иностранцы и лица без гражданства, постоянно проживающие в РК, со среднедушевым доходом, не превышающим черты бедности.

Государственная адресная социальная помощь не назначается безработным, не зарегистрированным в уполномоченных органах по вопросам занятости, кроме инвалидов и лиц, в период их нахождения на стационарном лечении более одного месяца, учащихся и студентов, слушателей и курсантов дневной формы обучения, включая магистратуру и аспирантуру, а также граждан, занятых уходом за инвалидами I и II группы, лицами старше 80 лет, детьми в возрасте до 7 лет.

По трем видам государственной помощи, т.е. государственным пособием на детей до 18 лет (ГДП), адресной социальной помощью (АСП) и жилищной помощью, были охвачены 799 тыс. чел., из них **576,4** тыс. чел. (72,1%) - получатели пособий на детей, 114,2 тыс. чел. (14,3%) – получатели адресной социальной помощи и **108,3** тыс. чел. (13,6%) – получатели жилищной помощи. Общая сумма назначения всех трех видов государственной помощи составила 6112,2 млн. тенге, из них на детское пособие 3789,5 млн. тенге (62%), АСП – 1047,4 млн. тенге (17,1%), жилищную помощь – 1275,2 млн. тенге (20,9%).

Адресная социальная помощь (АСП) призвана поддержать бедные и очень бедные домохозяйства и особенно сократить продуктовую бедность, в идеале размер пособия должен компенсировать размер дохода домохозяйства до прожиточного минимума. **По данным Министерства труда и социальных отношений РК** по состоянию в 2016 г. адресная социальная помощь (АСП) назначена 126,9 тыс. граждан с доходами ниже черты бедности [34].

На основе государственных программ социально - экономической помощи осуществляется обеспечение конституционных прав граждан: бесплатное образование и медицинское обслуживание, содержание престарелых и нетрудоспособных, поддержка материнства и детства и др.

Степень их удовлетворения определяется сложившимся в данных условиях уровнем экономического развития и ценностными установками общества.

Долг каждого государства – заботится о своем населении. Именно этим и занимается социальная защита населения. Особое место в социальном обеспечении занимает пенсионная реформа. Наряду с солидарной пенсионной системой с 1998 года внедрена и развивается накопительная пенсионная система - единственный вид обеспечения, основанный на принципах сбережения без солидарности между участниками.

Одна из актуальных задач государственной политики - обеспечение гарантий по сохранности пенсионных накоплений. Исходя из этого, в соответствии с действующим пенсионным законодательством РК государство гарантирует сохранность обязательных пенсионных взносов в размере фактически внесенных сумм с учетом уровня инфляции на момент приобретения права на пенсионные выплаты, то есть на момент выхода на пенсию. В настоящее время ситуация в накопительной пенсионной системе постепенно стабилизируется, о чем свидетельствуют данные Комитета по статистике регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций.

Литература

1. Управление качеством. Качество жизни: Б. И. Герасимов, С. П. Спиридонов, Е. Б. Герасимова, А. Ю. Сизик. - Москва, Форум, Инфра-М, 2014 г.- 304 с.

Government regulation of the economy

Аусагатова Г К

Халықаралық құқық мамандығының I-курс студентті

Оразов Н. Т.

ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН СЕРІКТЕСТІГІ МЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қазақстанның сыртқы саясаты бағыттарын жүзеге асыруда әртүрлі нысандар орын алады және бұл нақты бір сыртқы саясат векторының мазмұнын құрайды. Қазақстан Республикасы сыртқы саясаты еуропалық векторының мүмкін болатын нысандарының біреуі еуропалық құрылымдармен қарым-қатынас. Еуропадағы интеграция қарқыны бұл аймақта халықаралық құрылымдардың көптүрлілігін тудырды. Бұл құрылымдардың мақсаттары, қатысу негіздері (мүшелілігі), әрекет ету жолдары, шешімдері, қатысушылары әртүрлі болғандықтан, құрылымның түріне қарай қарым-қатынас мақсаты мен міндеттері әртүрлі болады. Еуропа кеңістігіндегі негізгі ірі құрылымдардың әрекет етуінің құқықтық негіздері қысқаша қарастырылып, Қазақстан Республикасының бұл құрылымдармен мүмкін болатын қарым-қатынас жолдарының құқықтық қырлары сипатталады.

Ірі құрылым ретінде әрине де прецеденті жоқ Еуропалық Одақ пен Қазақстан ынтымақтастығының мүмкіншіліктері қарастырылады. Одан басқа қауіпсіздік саласындағы ЕҚЫҰ-ның Қазақстанмен өзара тиімді қатынастар мүмкіншілігі зерттеледі. Және де атауы адам құқықтарымен тығыз байланыстырылатын Еуропа Кеңесінің жұмысында Қазақстанның қатысу мүмкіндіктері сипатталады.

«Еуропалық Одақ қазіргі кезде дүниежүзілік саясаттың негізгі полюстарының бірі болып тұр. Еуропалық Одақтың аймақтық ынтымақтастықты дамытудағы, дауларды шешудегі, еуропалық континентте бейбітшілік операцияларын жүргізудегі, және шығыс блок елдері арқысында шығысқа қарай кеңеюі республикамыздың Еуропалық Одақпен қарым-қатынастың нығаюы мен стратегиялық серіктестік деңгейіне шығару бағытындағы белсенді сыртқы саясатымызды анықтайды Осы пікірдің нақтылығына күмәндану қиыншылыққа

соғады. Өйткені Еуропалық Одақ сияқты аумақтық интеграция мысалы бұрын жоқ болатын, және болашақта Еуропамен қарым-қатынас Еуропалық Одақпен қарым-қатынасқа тең болатыны анық. Яғни Қазақстанның құрамына 27 мемлекет кіретін Еуропалық Одаққа қатысты сыртқы саясаты оның дүниежүзілік экономикадағы орнымен және сәтті интеграциялық саясатымен түсіндіріледі. Сондықтан Қазақстан Республикасының осы бағыттағы сыртқы саясатының жүзеге асырылуының, Еуропалық Одақпен ынтымақтастық пен серіктестіктің құқықтық негіздері маңызды рөл атқарады.»[1]

«Еуропалық Энергетикалық Хартия Қазақстан Республикасы үшін тәуелсіздігін алған сәттен бастап бірінші қосылған халықаралық құжаты болып табылады. Бірнеше кезеңдік келіссөдер барысында қуат секторына инвестициялар бойынша, транзит пен тасымалдау бойынша келісімдер жасалды. 1995 жылы Қазақстан Республикасы Президенті заң күші бар жарлығымен ЕЭХ ратификацияланды. Бұл келісімнің Қазақстан үшін түпкілікті маңызы бар. Өйткені осы келісім бойынша қуат (мұнай, газ т.б.) рыногында республиканы дискриминацияламауға кепілдік беріледі. Келісім Қазақстан рыногына ЕО мемлекеттерінің инвестициялауына, «ноу-хау» ендіруге жағдай жасайды. Яғни бұл келісім Қазақстан Республикасы экономикасының ең маңызды саласына ықпал жасайды.

Қазақстан шетелдік капиталдардың республикаға инвестициялануы үшін инвестицияларды қолдау және өзара қорғау туралы келісімдерін, және екіжақты салық салуға жол бермеу туралы келісімдерін Еуропалық Одақ мемлекеттерінің көбісімен жасасты »[2]

Алайда Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы көпқырлы қатынастарды орнататын масштабты акт болып ҚР мен ЕО арасындағы ынтымақтастық пен серіктестік туралы келісім табылады. Жоғарыда атап өтілгендей бұл құжатқа 1995 жылы 23 қаңтарда қол қойылады, ал күшіне 1999 жылы 1 шілдеде енеді. Ратификациялаудың мұндай ұзақ уақыт алу себебі, Келісімді Еуропа Қауымдастықтарымен қатар (Еуропа Экономикалық Қауымдастығы, Еуропа Көмір мен Болат Бірлестігі, ЕвРАТОМ) Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттердің барлығы ратификациялауы қажет еді. Бұл ұзақ ратификациялау кезеңіне тараптар арасында Сауда және онымен байланысты сұрақтарға қатысты уақытша келісім жасалды (1997 жыл 1 сәуірде күшіне енді). Оның күшіне енуі үшін тек Еуропарламент пен Министрлер кеңесінің

мақұлдауы ғана қажет еді. 1995ж. 5 желтоқсанында Брюссельде орын алған Уақытша шартқа қол қойылуы бұрынырақ жасалған Ынтымақтастық пен серіктестік туралы Келісімді ЕО-тың бірқатар мүше-мемлекеттерімен (Испания, Ирландия, Ұлыбритания, Дания, Финляндия, Швеция, Австрия) ратификациялауына түрткі болды.

Берілген уақытша келісімнің негізгі мақсаты сауда мен онымен байланысты сұрақтарға қатысты Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы Ынтымақтастық пен серіктестік туралы Келісімнің нормаларын жүзеге асырылуын іс жүзінде қамтамасыз ету болып табылады. Уақытша келісім Ынтымақтастық пен серіктестік туралы Келісімнің сауда мен онымен байланысты сұрақтарға қатысты баптарын дәлме-дәл қайталайды.

Енді Ынтымақтастық пен серіктестік туралы келісімге тоқталайық. Ресми мәтін Келісімнің өзінен, преамбула мен тоғыз бөлімді құрайтын 100 баптан, кеден сұрақтары бойынша әкімшілік органдары арасындағы өзара көмек туралы Хаттамадан, үш қосымша мен Қорытынды актіден құралады.»[3]

Ынтымақтастық пен серіктестік туралы Келісім 1989ж. КСРО мен ЕҚ арасындағы сауда, коммерциялық және экономикалық ынтымақтастық туралы Келісімді ауыстырып отыр. 1-бапқа сәйкес Келісімнің басты мақсаттары: Еуропалық Одақтың құқықтық реформа саласындағы көмегі құқықтық реформаны жүзеге асыру мәселелері бойынша кеңес берулер, заң жобаларын дайындауда көмек, сарапшыларды жіберу, құқық қолдану институттарын құру және реформалау, оқыту бағдарламаларын ұйымдастыру сияқты түрлі нысандарда көрсетілуі мүмкін

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Токаев К.К. Дипломатия Республики Казахстан. – Астана: Елорда, 2001.
2. Токаев К.К. Под стягом независимости: очерки о внешней политике Казахстана. – Алматы: Білім, 1997.
3. Абықаев Н. Казахстан – Европейский Союз: партнерство и сотрудничество // Казахстанская Правда.- 2000.- №158-159.

Тушмаева А А

Халықаралық құқық мамандығының 1-курс студентті

Өмірзақова Н. Б.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СЫРТҚЫ САУДАДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІ

Халықаралық экономикалық қатынастардың дәстүрлі және ең көп, кең дамыған нысанына сыртқы сауда жатады. Дүние жүзіндегі елдердің барлығы үшін сыртқы сауданың рөлі ерекше маңызды. Халықаралық сауда-еңбек бөлінісі негізінде әр түрлі елдердің тауар өндірушілер арасында пайда болатын байланыстардың нысаны және олардың өзара экономикалық тәуелділігі.

«Халықаралық экономикалық қатынастар мәселелерін кең көлемде реттеу алдымен БҰҰ шегінде жүргізіледі.

Экономикалық даму, әлемдік сауда, индустрияландыру, табиғи ресурстарды игеру және осы сияқты басқа да мәселелер бойынша БҰҰ-ның арнайы мекемелері мен органдарының экономикалық және әлеуметтік қызметін бағыттау экономикалық және әлеуметтік кеңес арқылы жүргізді.

Сауда шегіндегі халықаралық қауымдастық (халықаралық сауда құқығы). 1947 жылы мемлекеттер арасындағы сауда қатынастарын реттеу мақсатында тарифтер мен сауда туралы көпжақты Бас келісімге (ГАТТ) қол қойылды. Оның қатысушыларының саны 1997 жылы 130 мемлекетті құрады.»[1]

«Қазір Қазақстан Республикасы БСҰ-ға мүше болуға ұмтылуда. Оның себептерінің бірі-БСҰ қызметінің негізгі бағыты-оған мүше мемлекеттердің рыногында олардың тауарлары мен қызметіне еркін және тең дәрежеде жол жеткізілуі қамтамасыз етіледі. Бұл ұйымға мүше болу үшін мынандай талаптарды ұстану қажет: тауарлар мен қызмет саудасы бойынша өзара жеңілдіктер жасау, шаруашылық заңдарын БСҰ-ның талаптарымен үйлестіру, шет мемлекеттермен сауда-экономикалық қызметтестік аясында екіжақты және көпжақты халықаралық шарттарға өзгерістер мен толықтырулар енгізу, қажетті соттық және әкімшілік шаралар қолдану.»[2]

БҰҰ-ның дербес органы ретінде, 1964 жылы БҰҰ-ның сауда және дамуы бойынша конференциясы құрылды (ЮНКТАД). ЮНКТАД-тың негізгі мақсаты –халықаралық саудаға, соның ішінде, шикізат, өнеркәсіп тауарлары саудасына, сонымен қатар саудамен байланысты қаржыландыру аясында жәрдемдесу Бұнда дамушы елдерге жасалатын сауда преференциялары мен өзге де жеңілдіктерге баса назар аударылады.

Халықаралық сауда құқығы бойынша БҰҰ Коммисиясы (ЮНСИТРАЛ)-БҰҰ БА-ның көмекші органы. Ол 1966 жылы мына мақсатта құрылды: халықаралық конвенциялардың және өзге де құжаттардың жобаларын дайындау жолымен халықаралық сауда құқығының дамуына жәрдемдесу.

ЮНСИТРАЛ негізгі актілердің ішіндегі 1947 жылы халықаралық тауарлардың сауда саттығындағы талаптың ескеру мерзімі туралы Конвенцияны және 1980 жылы оған енгізілген өзгертулер мен толықтырулар хаттамасын, 1947 жылы БҰҰ Халықаралық тауарларды сату-сатып алу шарттары туралы Конвенциясын дайындады.

Жекелеген шикізат тауарларының халықаралық саудасын реттеу үшін, импорттаушы және экспорттаушы (бидай, қант, кофе, какао, мақта және т.б.) не тек экспорттаушы мемлекеттердің (мұнай) қатысуымен көпжақты келісімдер жасалды және бірқатар халықаралық ұйымдар құрылды.

Экспорттаушы елдердің ұйымдарына айқын мысал ретінде мұнай экспорттаушы елдердің ұйымын алуға болады (ОПЕК). Бұл ұйым мұнайдың рұқсат етілетін құнын сәйкестендіруді шектеу арқылы мұнай өндіруші елдердің мүддесін қорғау міндетіне ие.

«Экспорттаушы және импорттаушы елдердің қатысуымен құрылған ұйымдардың мақсаты- әлемдік бағаның күрт толқуын жеңілдету, экспорттаушы елдерге квоталар белгілеу арқылы сұраныс пен ұсыныстың реттелген қатынасын және импорттаушылардың тауарларды сатып алуы бойынша міндеттемесін бекіту, тауарлардың ең жоғарғы және ең төменгі құнын бекіту және "буферлік" қорларының жүйесін құру.

Халықаралық экономикалық құқықтың дамуы үшін маңызы бар және халықаралық саудаға жәрдемдесу мақсатында құрылған халықаралық ұйымдардың ішінен Халықаралық Сауда Палатасын, Кедендік тарифтерді

жариялаудың халықаралық бюросын, Жеке құқықтың бір қалыпқа келуі бойынша халықаралық институтты айтуға болады (ЮНИДРУА)».[3]

Қаржылық қатынастарда қосымша әрекет етуші халықаралық құқықтық актілер шығару арқылы кәсіпкерлер арасындағы коммерциялық, қаржылық қатынастарды реттейтін ұлттық заңдардың үндестігі мен бірыңғайландыру бойынша ЮНСИТРАЛ-дың, сондай-ақ Халықаралық Сауда Палатасының және ЮНИДРУА-ның шегінде үлкен жұмыс жүргізіліп жатыр.

Сатушы шығындар мен фрахтты төлеуге міндетті белгіленген портқа тауарды жеткізу, бірақ тауардың бұзылуы мен жоғалу қаупі және тағы басқа шығындар тауарды тиеуден кейін сатушыдан сатып алушыға төлейді.

CFR. термині бойынша сатушыға экспорт үшін тауарды кедендік қарау міндет етіледі. Осы термин тек қана тауарды су немесе ішкі су көлігімен тасымалдауға қолданады, егер тараптар тауарды кемемен жеткізуді қарастырмаса онда СРТ терминін қолданады.

CIF. Баға қауіпсіздендіру және фрахт.(... белгіленген порттың атауы).

Бұл термин бойынша, сатушы жеткізуді орындайды, егер тауар тиеу портына кемеге өткеннен кейін болса, сатушы шығындар мен фрахтты төлеуге міндетті және белгіленген портқа тауарды жеткізу, бірақ тауардың бұзылуы немесе жоғалу қаупі және тағы басқа шығындар тауарды тиеуден кейін сатушыдан сатып алушыға көшеді.

«Бірақ, CIF термині бойынша сатушы сатып алушының пайдалануына су қауіпсіздендіруін алуға міндетті.

Бұл термин тек қана тауарды су немесе ішкі су көлігімен тасымалдауға пайдаланылады.

CPT. Фрахт тасымалдау төленді.

Фрахт тасымалдау төленді дегеніміз- сатушы тауарды белгіленген тасымалдаушыға жеткізу. Сатушы шығындарды төлеуге міндетті, белгіленген жерге тауарды тасымалдауға байланысты.

CPT. термині бойынша, сатушыға экспорт үшін тауарды кедендік қарау міндет етіледі, осы термин тауарды барлық көлік түрімен тасымалдауға болады және де аралас тасымалдауды қосқанда.

.CIP.\тасымалдау және қауіпсіздендіру төленді\ осы уақытқа дейінгі\

\...белгіленген орын атауы\.

Сатушы тауарды белгіленген тасымалдаушыға жеткізеді. Сонымен қатар, сатушы белгіленген орынға тасымалдаумен байланысты шығындарды төлеуге міндетті. Бұл дегеніміз-сатушы барлық қауіп қатерді және қосымша шығындарды өз мойнына алады». [9].

Егер сатып алушы қауіпсіздендіруді үлкен деңгейде қамтамасыз еткісі, онда сатып алушы осы жайлы сатушымен келісуі керек немесе өзі қосымша қауіпсіздендіруді жасауы керек. СІР термині бойынша сатушыға экспорт үшін тауарды кедендік қарау міндет етіледі. Осы термин тауарды барлық түрімен тасымалдауға болады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Майдан-Әли Байгісиев "Халықаралық қатынастар" Алматы: "Саннан" 1998 ж. 211 бет.
2. Халықаралық экономикалық қатынастар. А. 2002 ж. 112 бет. Р.Е. Елемесов.
3. ҚР-ның Азаматтық кодексі. А. "Жеті жарғы" 2000ж. 210 бет.
4. Р.Е. Елемесов Халық-лық экон-лық қатынастар. Алматы 2002 ж. 250 б

Chupryna Y. A.

Kiev National University of Construction and Architecture, Ukraine

FEATURES OF BUILDING A CONSTRUCTION CLUSTER IN THE FORMAT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Currently, cluster policy is one of the main elements of territorial development. Cluster policy as "a system of state and public measures and mechanisms for supporting clusters and cluster initiatives that ensure the competitiveness of regions, enterprises in the cluster, the development of institutes that stimulate the formation of clusters, and provide innovation", aimed at solving various problems, associated with the creation and operation of clusters.

In particular, it promotes:

- creation and development of engineering, housing and social infrastructure of territorial clusters;
- an increase in the quality of life in cluster based territories;
- placement of investments in regulatory and information cluster territories (RIC);
- involvement in the organization and enterprises of clusters of skilled labor resources;
- development of the system of vocational training;
- development of small and medium business;
- formation, replication and development of effective mechanisms of public-private partnership;
- development of international production and scientific and technical cooperation.

The need for coordinating efforts in the field of cluster policy at the interregional level objectively arises in connection with the introduction of the country's industry into a new phase of development. On the one hand, there is a need for the establishment and maintenance of cluster-type relations between the existing, successfully functioning regional clusters with permanent connections and common areas of communication. On the other hand, as experience of cluster policy of the EU

shows, inter-regional cooperation is necessary for coordination of efforts of regions and their intellectual specialization. The intensive work on the formation of cluster structures in the regions over the past five years has led to the fact that the clusters created began to operate not only intensively, but also successfully interact.

Modern RICs are characterized by a large number of connections, primarily in the implementation of processes for the creation and use of new knowledge, technologies and innovations, which are usually permanent or long-lasting. To them first of all should be attributed:

- regional support funds and regional venture funds, technology platforms and other structures);
- contacts with regional specialized organizations on the development of clusters, cluster development centers; regional engineering centers, centers of collective use, technology transfer, prototyping and industrial design, etc .;
- interaction in a cluster of various innovative structures (business incubators, technoparks, engineering, research centers)
- A significant number of contacts to ensure the continuous network interaction of cluster members.

The analysis of the influence of the institutional environment on the process of sustainable development of Ukrainian industry on the basis of the RIC made it possible:

- to identify the levels of formation of the RIC and the implementation of cluster policies: sectoral, regional, interregional, international;
- to structure elements of the cluster policy of Ukraine;
- recommend the allocation of interregional and international (supranational) levels, which proposed to create a system of institutions for stimulating growth and cluster functioning.

On the basis of studying the structure-forming elements of the cluster environment RIK:

- variants of the organization of the RIC have been worked out;
- the internal and external environment of the YEAR and their components are selected.

As a result, an integrated system of RIS interconnections has been created, which will allow implementing and coordinating innovation activities both within the RIP and with the objects of the environment. Strong ties between the infrastructure of

the regional level and the YEAR make it possible to consider them as constituent elements of the internal cluster environment of the EIC.

Literature:

1. Bezbah N.V. Problems of the functioning of the mechanisms of state regulation of partnership relations in Ukraine // State and regions. Sir: Public Administration. - 2011. - No. 2. - P. 92-96.

2. Gostee I.S. Concepts and types of integrated enterprises / I.S. Gostev // Economics. Management. Entrepreneurship. Collection of scientific works of East-Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl. Whip 20. - Lugansk: SNU them. V. Dahl, 2009. - P. 229-237.

3. Wild O.V. Multiagent investment organizations: a modern mechanism of realization of public-private partnership in construction. Monograph / O.B. Wild - K: Vision Accent, 2012. - 404 p. (27.48 days. A.)

4. Gibbons R. Game Theory for Applied Economists. Princeton University Press. 1992.

Залесский Б.Л.

Белорусский государственный университет

ОТ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

– К ПОВЫШЕНИЮ БЛАГОСОСТОЯНИЯ ЛЮДЕЙ

В январе 2019 года в Минске прошел первый Национальный форум по устойчивому развитию, на котором более четырехсот участников рассмотрели национальный опыт Беларуси по достижению Целей устойчивого развития, ход реализации Национальной стратегии устойчивого социально-экономического развития страны до 2030 года, а также особенности подготовки Национальной стратегии устойчивого развития на период до 2035 года.

Напомним, что в сентябре 2015 года Генеральная ассамблея Организации Объединенных Наций приняла резолюцию “Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года”, в которой зафиксировала 17 Целей устойчивого развития (ЦУР), направленных, в частности, на ликвидацию бедности и голода, борьбу с неравенством и несправедливостью, решение проблем, связанных с климатическими изменениями. Это событие потребовало от всех государств планеты, в том числе и Республики Беларусь, взяться за создание механизмов для достижения ЦУР.

Уже через полгода – в мае 2017 года – в стране были сформированы институциональные основы для управления работой в области реализации намеченных планов: во-первых, учрежден пост национального координатора по достижению Целей устойчивого развития; во-вторых, выстроена национальная архитектура управления реализацией ЦУР, которая включает в себя Совет по устойчивому развитию, парламентскую, региональные и партнерскую группы устойчивого развития, обеспечивающие эффективное взаимодействие государственного сектора с общественными организациями, научными и деловыми кругами, зарубежными партнерами. Приступив к работе, Совет по устойчивому развитию закрепил каждую из 17 ЦУР за государственными органами Беларуси, в компетенцию которых входит решение соответствующих вопросов. В итоге «все задействованные государственные органы входят в

состав четырех отраслевых блоков: экономика, экология, социальная сфера, мониторинг» [1].

Следуя рекомендации Организации Объединенных Наций проводить трехуровневый – глобальный, региональный, национальный – анализ прогресса достижения Целей устойчивого развития, Беларусь уже в 2017 году представила на международном уровне свой добровольный доклад о ходе выполнения Повестки-2030, затем приняла участие в представлении доклада Евразийского экономического союза по устойчивому развитию в штаб-квартире ООН, а в 2018 году сама организовала региональный форум национальных координаторов, посвященный построению партнерства стран и организаций, вовлеченных в непосредственную работу по достижению ЦУР. В итоге по индексу достижения глобальных Целей устойчивого развития за 2018 год, который рассчитывается для 156 стран мира на основе ста показателей, связанных с выполнением ЦУР, Беларусь заняла 23-е место, получив «оценку выше средней по региону Восточной Европы и Центральной Азии» [2]. Первый национальный форум, проведенный в январе 2019 года в Минске, органично дополнил проводимую в стране комплексную работу по достижению ЦУР.

Одним из условий успешной реализации Целей устойчивого развития в Беларуси является национальное законодательство. В 2018 году белорусский парламент принял ряд законов, направленных на достижение ЦУР. В их числе – об особо охраняемых природных территориях, о производстве и обращении органической продукции. В 2019 году будут рассмотрены законопроекты, касающиеся здравоохранения, прав инвалидов. Предполагается также, что именно Цели устойчивого развития станут органичной составной частью социально-экономического развития страны, чтобы к 2025 году выйти на объем внутреннего валового продукта в сто миллиардов долларов и «присоединиться к группе стран со средними душевыми доходами по паритету покупательной способности выше среднемирового» [3].

Еще одно важное условие успешного достижения ЦУР заключается в синхронизации работы региональных групп, так как «устойчивое развитие страны в целом возможно только в случае устойчивого развития всех ее регионов» [4]. Вот почему планы развития территорий должны предлагать, прежде всего, представители органов местного управления с учетом потребностей и интересов граждан. На первом Национальном форуме

устойчивого развития отмечался положительный опыт в этом плане Брестской и Могилевской областей. И речь сегодня идет о том, чтобы преодолеть разноускоренность движения по организации этой работы в других белорусских регионах.

Наконец, важную роль в имплементации основных положений Повестки-2030 в национальные стратегические документы, отраслевые и региональные программы должны сыграть средства массовой информации страны, которым «еще предстоит многое сделать для широкого понимания обществом сути ЦУР и роли каждого человека в их достижении» [5]. Заметим, что Министерство информации Беларуси уже выступило с инициативой создать в национальной архитектуре управления достижением ЦУР дополнительную группу, составленную из журналистов, глубоко погруженных в данную тему, чтобы вести информационную работу по всем 17 Целям устойчивого развития.

Литература

1. Щеткина, М. Устойчивое развитие зависит от каждого из нас / М. Щеткина // [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/interview/view/ustojchivoerazvitie-zavisit-ot-kazhdogo-iz-nas-6646/>
2. Беларусь заняла 23-е место среди 156 стран в достижении ЦУР за 2018 год [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/special/politics/view/belarus-zanjala-23-e-mesto-sredi-156-stran-v-dostizhenii-tsur-za-2018-god-333890-2019/>
3. Беларусь рассматривает Повестку-2030 как основу для новой глобальной политики – Мясникович [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/politics/view/belarus-rassmatrivaet-povestku-2030-kak-osnovu-dlja-novoj-globalnoj-politiki-mjasnikovich-333892-2019/>
4. Щеткина: работу региональных групп по достижению ЦУР в Беларуси нужно синхронизировать [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/society/view/schetkina-rabotu-regionalnyh-grupp-po-dostizheniju-tsur-v-belarusi-nuzhno-sinhronizirovat-333887-2019/>
5. СМИ составят отдельную группу в работе над достижением ЦУР в Беларуси – Щеткина [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://www.belta.by/society/view/smi-sostavjat-otdelnuju-gruppu-v-rabote-nad-dostizheniem-tsur-v-belarusi-schetkina-333874-2019/>

Буркут Азиза

*Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата
студент 3 курса по специальности Экономика*

Талапбаева Г. Е.

К.э.н, и.о ассоциированный профессор

МЕХАНИЗМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ТРАНСПОРТНОЙ ПОЛИТИКИ

В качестве основного регулирующего инструмента используется нормативное правовое обеспечение. Основными задачами по его совершенствованию являются:

- разработка нормативных правовых актов, регулирующих деятельность отдельных секторов транспортного комплекса;

- дальнейшая реструктуризация в секторах транспортного комплекса, занимающих монопольное положение на рынке транспортных услуг (за исключением вышеназванных);

- совершенствование тарифной политики, обеспечивающей удовлетворение платежеспособного спроса на перевозки и позволяющей снижать транспортные издержки;

- пополнение оборотных средств для обновления парка транспортных средств;

- правовое закрепление тендерных процедур на право предоставления услуг по социально - значимым пассажирским перевозкам в городском, региональном, междугороднем и международном сообщении;

- создание правовой базы для организации и строительства частных и платных автомобильных дорог;

- разработка механизмов деятельности и нормативной правовой основы для современных транспортных технологий - логистики и мультимодальных перевозок и т.д.;

- возвращение к практике лицензирования отдельных видов перевозочной и обеспечивающей деятельности с целью повышения их безопасности и

качества, придания финансовой "прозрачности" и компетентности их осуществления;

- совершенствование (гармонизация) нормативной базы систем сертификации в транспортном секторе, а также приведение в соответствие с международными стандартами правил технической эксплуатации транспортных средств.

Все нормативные правовые акты, регламентирующие деятельность транспортного комплекса и отдельных его секторов, разрабатываются с учетом сближения их правовой основы с требованиями международного права, а также международных организаций, членом которых является Республика Казахстан [1].

Другим инструментом государственного регулирования является администрирование, основными задачами по совершенствованию которого являются:

- оптимизация управленческой деятельности Министерства транспорта и коммуникаций с целью обеспечения комплексного развития и скоординированной деятельности всех секторов транспортного комплекса в рамках единой транспортной политики и системы;

- формирование и усиление функций управления транспортным комплексом в сферах обеспечения безопасности, лицензирования и сертификации, разработки региональных программ и предложений для республиканских программ развития отрасли, контроля за их реализацией, а также за использованием выделяемых бюджетных средств и т.п.;

- координация работы видов транспорта при перевозках в смешанном сообщении, а также скоординированное развитие видов транспорта при освоении новых территорий и реконструкции существующих сетей;

- усиление роли экспедиторских компаний и логистических центров;

дальнейшая оптимизация структуры и деятельности республиканских государственных предприятий [2].

Экономическое регулирование осуществляется посредством государственной тарифной политики, налогового и таможенного законодательства. Основными задачами по совершенствованию этих регуляторов являются:

- поэтапный отход от работы по жестким тарифным схемам к использованию принципа установления потолочной рентабельности и далее, по мере развития конкурентной среды, к свободному ценообразованию услуг перевозчиков;

- разработка механизмов индексации предельных тарифов с учетом инфляционных процессов при одновременном обеспечении социальных гарантий населению;

- предоставление в установленном законодательством порядке преференций субъектам рынка, предоставляющим социально - значимые услуги по перевозкам пассажиров, особенно в сельской местности.

Государство должно оказывать всемерное содействие расширению и совершенствованию рынков транспортных услуг, развитию предпринимательства и здоровой конкуренции как мощного фактора снижения издержек и повышения качества транспортного обслуживания населения и предприятий, созданию условий, при которых каждый пользователь мог бы свободно выбирать наиболее приемлемый вид транспортного обслуживания с учетом его цены, качества, регулярности, сохранности и безопасности, уровня сервиса.

Повышению качества транспортного обслуживания предприятиями всех видов транспорта вне зависимости от их формы собственности и ведомственной принадлежности способствует реализация общетранспортной системы сертификации транспортно - экспедиторских услуг.

Для этого потребуется переработать существующие государственные стандарты, разработать новые, являющиеся критериями оценки качества услуг и обслуживания, а также принять унифицированные правила транспортно - экспедиторского обслуживания, гарантирующие права и обязанности сторон, законодательные акты, регулирующие отдельные отрасли транспорта. Предстоит утвердить единую комплексную систему показателей качества транспортного сервиса и методов их оценки, создать механизм государственного контроля и защиты прав потребителей, разработать методики проведения обязательной сертификации предприятий, а также типовых проектов управления качеством [3].

Следует упорядочить взаимоотношения между существующими транспортно - экспедиторскими, перевозочными структурами, государственными органами, предприятиями и потребителями транспортных услуг, определив их права и взаимную ответственность в рыночных условиях.

Требует законодательного определения и деятельность международных экспедиторских организаций. Приоритеты, безусловно, должны быть отданы отечественным экспедиторам, осваивающим международный и внутренний рынки транспортно - экспедиторских услуг [4].

Тарифная политика государства должна реализовать общеэкономическую тенденцию перехода к системе свободного ценообразования, учитывая вместе с тем влияние свободных транспортных тарифов на уровень инфляции и платежеспособный спрос на перевозки.

Для этого в области тарифной политики предусматривается:

обеспечение свободного ценообразования в секторах транспортного рынка с высоким уровнем конкуренции;

осуществление контроля фактических издержек и рентабельности транспортных предприятий - монополистов;

установление фиксированных тарифов на транспортные услуги естественных монополий, согласование мер тарифного регулирования с другими стимулирующими и ограничивающими мерами;

обеспечение совершенствования тарифной политики и сохранения единого тарифного пространства в соответствии с межправительственными соглашениями о проведении согласованной политики в области определения транспортных тарифов [5].

Список использованных источников

1. Утин М. Теоретические аспекты развития транспортной отрасли // Саясат-Policy №2, 2008 г., стр 66
2. Алпысбаев С. Развитие транспорта Казахстана. // Саясат, №7, 2005. стр 58
3. Нозамантур Э.И.. Методы оценки эффективности перспективных прогнозов и программ развития транспортаУ/Моделирование систем и процессов управления на транспорте. - М.: 1999., С.32-34.
4. Бекмагамбетов М. К проблеме развития транзитного потенциала //Транзитная экономика №4, 2001
5. Гусева Е. Транспортный и транзитный потенциал Республики Казахстан // Транзитная экономика №3, 2001, стр 45

Мурсалова Х.Н., аға оқытушы, магистр

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана

ҒАРЫШ КЕҢІСТІГІНДЕ ЕЛДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауы бойынша Қазақстан Республикасының бәсекеге қабілетті дамыған 50 елдің қатарына қосылу үшін және ДСҰ-на мүшелікке кіруге, халықаралық экономикалық стандарттарға сәйкес озық елдердің қатарында индустриалды инновациялық жаңа технологияда өндіріс шикізат өнімдерін өндіруді жүзеге асыруда мамандар даярлау, ғылымды дамыту қажет делінген.

Қазіргі таңда жаһандану жағдайымен экономикалық интеграциялану барысында экономикалық, ғылыми-техникалық және қорғаныс әлеуетін күшейтуде, елдің индустриалды-инновациялық дамуының кешенді саясатын игеруде, оны жетілдіруде, елдің бәсекеге қабілеттігін арттыру мақсатында жүзеге асырылады.

Бүгінде Қазғарыш “2008-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында Ғарыш қызметін дамыту” мемлекеттік бағдарламасы жасалынып, сонымен бірге, елімізде 2020 жылға дейінгі ғарыш қызметін дамыту стратегиясының жоспары, оған ғарыш саласындағы кадрларды даярлау және біліктілігін арттыру, ғарыш қызметін мемлекеттік басқару жүйесі тұжырымдамасының жобалары дайындалып, “KazSat-2” спутнигін құру жөніндегі жұмыстар жалғасуда. Алғашқы кездерде ғарышқа ұшулар мен ғарыштық технологияларды дамыту тек әскери, идеологиялық және ғылыми мақсаттарда болса, ал қазіргі таңда ғарыш және ғарыштық технологиялар - үлкен тәжірибелік маңызы бар әлемдік экономикалық деңгейде жоғары бәсекелестік саласы болып отыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың "Қазақстан-2030" стратегиясында көрсетілген жеті басымдықтың біріндегі Инфрақұрылымды іске асыруда жаһандану жағдайында ғарыш саласын дамыту Қазақстанның басым бағыты болғандықтан қазіргі таңда жұмыстар жасалуда. Қазақстанның ғарыш саласын жүзеге асыру және қалыптастыру негізінде

интеграциялану үдерісінің даму деңгейі ғылыми зерттеудің өзектілігінің маңыздылығын анықтайды.

Халықаралық экономикалық интеграцияның теориялық және әдістемелік негізін қалаушылар жайлы әлемдік және отандық ғылыми мектептерде зерттелініп, экономикалық интеграция мәселелеріне қатысты әр түрлі көзқарастар орын алған. Ғаламдану, интернационализация және экономикалық интеграция түсініктері әлемдік экономикаға қатысты әр түрлі анықталады.

Сондықтан да Қазақстан Республикасының жалпы экспорттық жүйелерінің уақытылы тапсырмаларын орындау мақсатында, халықаралық еңбек бөлінісі жүйесінде біз Қазақстан Республикасын көтеруге ат салысамыз. Дамыған елдердің қатарында шикізатты экспорттау және сұранысқа қажет өнімдерін, материалдарын жеткізу елімізде сапалы мамандандарды дайындау бағытында өнеркәсібі дамыған шет елдермен тәжірибе алмасу арқылы жұмыс атқаруда. Бұл еліміздің экономикалық мүмкіншіліктерін тиімді пайдалану мақсатында қызмет етеді.

Халықаралық аналитикалық ұйымдар, болжау орталықтары, ғылыми мекемелер, университеттер, көптеген эксперттер және халықаралық экономикалық талдаушылардың ұсынысы бойынша 2010-2050 жылдарға дейін болашақта Қазақстан Республикасы ғарыш индустриясының интеграциялық бағалау дәрежесін дамыту бағытында бірнеше бағдарламалармен жұмыстар жасауда.

Экономикалық интеграцияны дамыту процесстері әлемде жаһандану процесі түрінде маңызды болса да олар интернационалдық шаруашылық саласын жетілдіруде сапалы жаңа кезеңге көшуге ілгері қадам басуда. Қазақстан Республикасының индустриалды және инновациялық дамуының ішкі саясатын игеруге бағытталған бірнеше ғылыми-техникалық және ақпараттық технологиялық байланыс жүйесі бәсекеге қабылетті дамушы елдердің қатарында халықаралық еңбек бөлінісі жүйесінде жоғары орынға ие.

Ғарыш саласын жүзеге асыру мақсатында: алдымен, қазіргі нарықтық экономикада Қазақстан Республикасының халықаралық Стандартты нормативтік талаптарына сәйкес индустриалды инновациялық салада жоғары деңгейде ғарыш индустриясының экономикалық интеграциясын дамыту процесстерін әлемде жаһандану процесі түрінде ұлттық экономикада өндірілген

тауар өнімдері мен өндіріс технологияларын жүзеге асыруда, ішкі және сыртқы сауда саясатын қамтамасыз ету үшін реттеу мәселелері қарастырылған.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында атап өткендей, Қазақстан Республикасының бәсекеге қабілетті дамыған 50 елдің қатарына қосылу үшін индустриалды инновациялық жаңа технологияда өндіріс шикізат өнімдерін өндіру және оны дамыту жаңа технологияны игеруде қоғамдағы нарық үлесінің келешегі сұраныс пен ұсыныстың жоғарылауына әкеледі.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «2008-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында ғарыш қызметін дамыту» мемлекеттік бағдарламасы, стратегиялары, жобалары;
2. Т.Мұсабаев – «Ел мәртебесін биіктететін сала», Егемен Қазақстан № 290-293 (25263) 24 қыркүйек 2008 ж.; «Космические исследования и эксперименты РК», 2008г.;
3. Л.М.Иватова – «Қазақстан Республикасының ғарышты игеру саласындағы халықаралық ынтымақтастығының негізгі бағыттары», Қоғам және дәуір, №4 (16), 2007 ж.;
4. Касымов С. “Национальная экономика в изменяющемся мире”. //“Альпари”, г. Алматы, 2000 г.
5. М.А.Бендиков – «Универсальные тенденции развития космической деятельности», Москва – 2003 ж.

Искакова М.С. докторант, Аманбаева А.А. доктор PhD

КазИГЗУ, Семей қаласы, Қазақстан

ИННОВАЦИЯЛЫҚ КӘСІПКЕРЛІКТЕГІ ТӘУЕКЕЛ

Нарықтық экономикасы дамыған елдердің тәжірибесі бизнестің тәуекелсіз болмайтынын көрсетеді. Кәсіпкер тәуекелді ең төменгі мүмкін болатын деңгейге дейін қалай азайтатынын білуі қажет. Фирма үшін қандайда бір жағымсыз жағдай болса да, кәсіпкер негативті нәтижелерді азайту мүмкіндіктерін қарастыруы керек.

Тәуекелді өзін-өзі сақтандыру есебінен және хеджирлау жолымен тәуекелдің бөліктерін басқа фирмаларға беру арқылы азайтуға болады.

Өзін-өзі сақтандыру меншікті қаражаттардың бөлігі есебінен зиянды жабу және ойда болмаған шығындарды жабуға қаражат жинақтаумен байланысты. Құны фирманың қаржы көрсеткіштерімен салыстырғанда аса көп емес мүліктің немесе бір типті мүліктің көп мөлшерін жоғалту қаупі төнгенде, ішкі шаралар көмегімен өзін-өзі сақтандыру орынды болады. Тәуекел дегеніміз кәсіпорынның белгілі өндірістік және қаржылық қызметті жүзеге асыру нәтижесінде табыстың бір бөлігін жоғалту ықтималдығы.

Кәсіпкерлік тәуекел – бұл бизнестің түріне байланысты компания қызметінің тәуекелі. Олардың негізгі түрлеріне өндірістік, коммерциялық және қаржылық тәуекелді жатқызуға болады. Өндірістік тәуекел – бұл өнім өндірумен, қызмет көрсетумен, басқа да түрлі өндіріс қызметін жүзеге асырумен байланысты тәуекел.

Кәсіпкерлік тәуекел – өнімдерді, тауарларды, қызмет көрсетулерді өндірумен, оларды өткізумен, тауар-ақша және қаржы операцияларымен, коммерциямен байланысты кез келген қызмет түрінде пайда болатын әлеуетті мүмкін қауіптілік, ресурстарды ықтимал жоғалтулар. Ол ресурстардың күтпеген, есептелмеген шығыны ретінде немесе ресурстарды ұтымды пайдалануға есептелген нұсқамен салыстырғандағы табысты ала алмауы ретінде сипатталады.

Кәсіпкерлік тәуекелдің жіктелуі: Кәсіпкерлік қызмет белгілері бойынша: өндірістік тәуекел өнім тауар өндіруге және қызмет көрсетуге, кез келген өндірістік қызмет түрін жүзеге асыруға байланысты; коммерциялық тәуекел өндірген немесе сатып алған тауарларды және қызмет көрсетуді өткізу процесінде туады; қаржылық тәуекел кәсіпкердің банктермен және басқа қаржы институттарымен қатынас сферасында пайда болады; заңдық – заң актілерінің төмен сапасымен және заңдағы күтпеген өзгерістермен байланысты; инвестициялық тәуекел – техникалық экономикалық негіздемені сапасыз жасаумен, жобаның құнының күтпеген өсуімен, қоршаған ортаны қорғау туралы заңның күшеюіне байланысты; сақтандыру тәуекелі – сақтандыру қорын қалыптастырумен, қорды басқарумен байланысты. Аумағы бойынша: жергілікті, салалық, мемлекеттік. Пайда болу табиғаты бойынша: субъективті және объективті [1].

Кәсіпкерлік қызметтегі тәуекелден болған жоғалтулар материалдық, еңбектік, қаржылық, уақыт жоғалтулары, жоғалтулардың арнайы түрлеріне бөлінеді.

Материалдық түрі жобада қарастырылмаған қосымша шығындардың немесе үйлер, ғимараттар, жабдықтар, шикізат, энергия түріндегі материалдық объектілердің тікелей жоғалтуларынан көрінеді. Еңбектік жоғалтулар кездейсоқ болжанбаған жағдайлардан болған жұмыс уақытының жоғалтулары. Қаржы жоғалтулары тікелей ақшалай зиян нәтижесінде пайда болады. Уақыт шығындары кәсіпкерлік қызмет процесі ойдағыдай ақырын, кешігіп жүргенде орын алады. Жоғалтулардың арнайы түрлері адамдардың денсаулығына және өміріне, қоршаған ортаға, кәсіпкердің беделіне зиян келтіру және басқа қолайсыз әлеуметтік және моральдық-психологиялық зардаптары бар жағдайлар әсерінен көрінеді.

Тәуекелділік — дегеніміз табиғат құбылысы және адамзаттың әр түрлі қызметінің өзіндік ерекшеліктерімен пайда болатын ысыраптың қауіп-қатерлі мүмкіндігі.

Әр түрлі қызмет жүргізу процесінде тәуекелділік деңгейін анықтау, бағалау немесе басқару қаржы менеджментінде өзінің мақсатына жету үшін қарастырылатын негізгі әдіс болып табылады.

Тәуекелді басқару — дегеніміз тәуекелділігі жоғары оқиғаның пайда болуын болжамдау және тәуекелділіктің дәрежесін төмендетуге бағытталған әр

түрлі шаралар жиынтығы. Тәуекелділікті басқаруды ұйымдастырудың тиімділігі тәуекелділіктің жіктемесіне байланысты. Тәуекелділіктің жіктелуі— дегеніміз қойылған мақсатқа жету үшін тәуекелділікті әр түрлі белгілеріне байланысты топтарға бөлу. Тәуекелділіктің ғылыми дәлелденген жіктелуі әрбір тәуекелдің нысанын жалпы тәуекелділік жүйесіндегі орнын нақты анықтауға мүмкіндік береді және тәуекелділікті басқарудың әдістері мен нысандарын тиімді қолдану мүмкіндігімен анықталады. Тәуекелділіктің әр түріне басқарудың өз әдісі қолданылуы қажет.

Кез-келген кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру кезінде кәсіпкерлер міндетті түрде тәуекелдерге барады. Себебі, жалпы экономиканы басқарудың барлық деңгейінде белгілі-бір шешімдерді қабылдау процесі соңғы нәтижелердің белгісіздік жағдайында іске асырылатыны белгілі. Соған байланысты кәсіпкерлік қызметтің кез-келген түрін жүзеге асыру әртүрлі тәуекелдермен тығыз байланысты деп айта аламыз. Экономикалық тұрғыдан алып қарағанда тәуекел – бұл «жоғалту қауіпі», «жоғалту ықтималдылығы» деп түсіндіріледі. Сондықтан да күнделікті өмірде тәуекелді әртүрлі материалдық және моралдық шығындардың пайда болуына әкелетін кейбір қолайсыз жағдайлардың пайда болу ықтималдылығы деп қарастыруға болады.

Кәсіпкерлік қызметті жүргізу кезінде оған қатысушы барлық тұлғалар көптеген объективті және субъективті себептерге байланысты әртүрлі тәуекелдерге барады. Тәуекелді белгілі-бір жағдайлардың болуы да, болмауы да мүмкін деп қарастырсақ және осы жағдайлардың біреуі іске асқан кезде кәсіпкерлік қызметке қатысушы тұлғалар мынандай экономикалық нәтижелерге қол жеткізуі мүмкін:

- оң нәтиже – пайданың көбеюі, шығындардың азаюы немесе белгілі-бір тиімділікке қол жеткізу;
- теріс нәтиже – салынған ақша қаражаттарының жартысын жоғалту, жеткілікті мөлшерде табыс алмау немесе қосымша шығындардың пайда болуы;
- нөлдік нәтиже – кәсіпкерлік келісімге қатысушылардың қаржы-шаруашылық нәтижелерін көрсететін көрсеткіштерге әсер етпеуі [2].

Тәуекелдерді төмендетудің тиімді жолдарын іздестіру экономиканың кез-келген саласы үшін өзекті мәселе болып табылады. Бүгінгі күні кәсіпкерлік қызметтерге тән типтік тәуекелдерді жіктеу кезінде, оның бір

түрі ретінде серіктестік тәуекелін енгізу қажет. Себебі, кәсіпкерлік қатынастарды ең алдымен серіктестік қатынас ретінде қарастырамыз. Серіктестік тәуекелі кәсіпкерлік қатынастарға қатысушы тұлғалар арасындағы келісім қатынастарына негізделеді. Серіктестік тәуекелі, әдетте кәсіпкерлік қатынасқа қатысушы бір тұлғамен келісім-шарт бекіткен оның серіктесі белгілі-бір себептермен өз міндеттемелерін орындаудан бас тартуы мүмкін жағдайларда пайда болады.

Серіктестік тәуекелі кәсіпкерлік қатынастарға қатысушы барлық тұлғалардың жүргізетін операцияларымен өте тығыз байланысты. Тәуекелдің осы түрін басқару мынандай екі факторға тәуелді: кәсіпкерлік қызмет түрлерінің ерекшеліктеріне және бекітілген келісім-шарттардың өмірлік кезеңдеріне. Кәсіпкерлік қызмет түрлерінің ерекшеліктеріне байланысты кәсіпкерлік субъектілерінің арасындағы серіктестік қатынастар әртүрлі болады.

Бекітілген кәсіпкерлік келісім-шарттардың өмірлік кезеңдерін үшке бөліп қарастыруға болады:

- келісімді бекіту (тәуекелді таңдау),
- келісімді іске асыру (міндеттемелердің орындалуын үнемі қадағалау),
- келісімнің жабылуы (міндеттемелердің толық орындалуы).

Келісімдерді дайындау және бекіту кезеңінде серіктестерінің сенімділігіне, сапасына және сонымен бірге, олардың келісімдерді іске асыру кезінде өзгеру ықтималдылықтарына талдау жүргізіледі. Серіктесінің сапасы ең алдымен, оның қаржылық жағдайымен, айналысатын қызмет түрінің болашағымен және елдегі немесе белгілі-бір саладағы жалпы макроэкономикалық жағдайлардың өзгеруімен анықталады. Ал, серіктесінің сенімділігін талдау және бағалау кезінде, оның қай елде орналасқаны, қандай салада жұмыс істейтіндігі, беделі, несиелік тарихы, төлем қабілеттілігінің болашағы және т.б. көптеген факторлар ескерілуі қажет.

Кәсіпкерлік келісім бекітілгеннен кейін, осы келісімге қол қойған барлық тұлғалар серіктестерімен қатынастарының өзгеру мүмкіндіктеріне байланысты тәуекелдерді үнемі қадағалап отыруы керек. Қадағалауды әрбір субъект өздерінің қызметтерінің ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі ұйымдастырады.

Тәуекел түрлері анықталғаннан кейін болашақта мүмкін болатын шығындар көлемін азайту мақсатында тәуекелдерге әсер ету әдістері таңдалады. Әдетте, тәуекелдің әрбір түріне оны азайтудың дәстүрлі екі-үш әдісін пайдалануға болады. Сондықтан да, тәуекелге әсер ететін әдістердің ішінен ең тиімділерін таңдау үшін, олардың тиімділіктерін салыстырмалы түрде бағалау мәселелері туады. Экономика секторларындағы салалық ерекшеліктерге қарамастан, экономиканың барлық салаларында тәуекелдерді төмендетудің бір-біріне ұқсас тетіктері пайдаланылады. Олардың барлығын бірнеше бағыттар бойынша топтастыруға болады. Сол бағыттардың ішінен кәсіпкерлік қатынастарға тән тәуекелдерге әсер етудің төмендегідей әдістерін пайдалануға болады:

- серіктестерді таңдау туралы қосымша ақпараттар жинақтау;
- өзін-өзі сақтандыру және кездейсоқ шығындардың орнын жабу үшін ақша қаражаттарын резервке сақтау;
- тәуекелді бөлу (әртараптандыру);
- сақтандыру.

Тәуекелді төмендетудің осы жоғарыда аталған бағыттарын таңдау кезінде кәсіпкерлік келісімге қатысушылар төмендегідей қағидаларды сақтауы қажет деп ойлаймыз:

- меншікті капитал есебінен жоғары мөлшерде тәуекелге баруға болмайды;
- тәуекелдің салдарлары туралы ойлану қажет;
- аз мөлшердегі табыс үшін жоғары мөлшерде тәуекелге бармау керек.

Бірінші қағиданы іске асыру үшін кәсіпкерлік қатынастарға қатысушылар тәуекелдер бойынша мүмкін болатын ең жоғарғы шығын көлемін анықтау, оны нақты кәсіпкерлік келісімге салынатын ақша қаражаттарымен салыстыру және сол көрсеткіштерді барлық меншікті қаржылық ресурстармен салыстыру арқылы салынған капиталды жоғалту кәсіпкерлік келісімге қатысушы субъектіні банкроттылыққа әкелетіндігін немесе әкелмейтіндігін анықтау сияқты іс-әрекеттер жасау қажет.

Кәсіпкерлік қатынастарға қатысушы ұйымдар екінші қағиданы іске асыра отырып, ең алдымен мүмкін болатын шығынның ең жоғарғы көлемін білу арқылы тәуекел салдарларын анықтауы қажет және сол арқылы тәуекелді

төмендету әдістері немесе сол шараларға қатысудан бас тарту туралы шешімдерді қабылдау талап етіледі.

Үшінші қағида шығын мөлшері салыстырмалы түрде жоғары болған жағдайда тәуекелден бас тарту қажеттілігін көрсетеді.

Кәсіпкерлік келісімге қатысушы барлық ұйымдар өздерінің тәуекелдерін неғұрлым төмендетуге қызығушылықтары бар. Бірақ олар тәуекелден толығымен қаша алмайды.

Серіктестерді таңдау бойынша қосымша ақпараттар жинақтау тәжірибе жүзінде келесідей шаралардың көмегімен іске асырылуы қажет деп ойлаймыз:

– кәсіпкерлік субъектілерінің ұйымдастырушылық құрылымында міндетті түрде заң бөлімдерінің, аналитикалық бөлімшелердің, болжау, жоспарлау үшін маркетингтік зерттеу қызметтерінің болуы керек;

– баспасөз беттеріндегі және қауіпсіздік бөлімдерінің материалдары негізінде серіктестер бойынша ақпараттарды үнемі қадағалап, бақылап отыру қажет.

Тәуекелдерді басқару мәселелерін шешудегі маңызды қадамдардың бірі келісімдерді толық немесе жартылай өзін-өзі сақтандыру және ақша қаражаттарын резервке сақтау мүмкіндіктерін оқып-білу болып табылады. Өзін-өзі сақтандыру бұл тәуекелдерді өзіне қабылдау болып табылады және тәуекелмен күрестің салыстырмалы түрде ең арзан әдісі болып саналады. Бұл жағдайда мүмкін болатын шығын ағымдық ақша қаражаттарымен немесе арнайы құрылған резервтердегі қаражаттармен жабылады. Сондықтан да өзін-өзі сақтандыру мүмкіндіктерін пайдалану шектеулі. Осы әдіс негізінен мүмкін болатын шығындар сомасы аз болған жағдайда ғана өзін-өзі ақтайды. Өзін-өзі сақтандыру әдісін пайдаланудың кәсіпкерлік субъектілері үшін келеңсіз жақтарының болатынын да ескерген жөн. Бұл ең алдымен айналым капиталындағы ақша қаражаттарының азаюына әсер етеді. Кездейсоқ пайда болатын шығындардың орнын жабу үшін ақша қаражаттарын резервтендіру бағыты да тәуекелді төмендетудің тиімді құралдарының бірі болып табылғанымен кәсіпкерлік қатынастарға қатысушы тұлғалар мешікті капиталдарының белгілі-бір бөлігін резервте үнемі ұстауы қажет. Яғни, бұл ақша

қаражаттары жаңа және тиімді келісімдерді бекіту кезінде пайдаланылмайды, себебі, оларды айналысқа жіберу өте қауіпті дегенді білдіреді [3].

Келесі кезекте, кәсіпкерлік келісімге қатысушылар арасында тәуекелдерді бөлу әдісі, яғни кәсіпкерлік субъектілері үшін тәуекелді төмендетудің бір құралы – әртараптандыру әдісіне тоқталайық. Әртараптандыру дегеніміз бір-біріне байланысты емес әр түрлі объектілер арасында тәуекелдерді бөлу.

Әртараптандыру нарықтық тәуекелді төмендетудің неғұрлым кең тараған тетіктерінің бірі болып саналады. Сонымен бірге, бұл әдіс кәсіпкерлік келісімдерге тікелей байланысты тәуекелдерді, яғни типтік тәуекелдерді төмендету үшін ғана тиімді екендігін ескерген жөн. Сондықтан әрбір ұйым өз қызметтерін мынандай бағыттар бойынша неғұрлым әртараптандыруға ұмтылулары керек:

- кәсіпкерлік объектілері бойынша;
- кәсіпкерлік қызметтердің түрлері бойынша және т.б.
- әртүрлі субъектілермен жұмыс істеу;
- ақша қаражаттарын әртүрлі жобаларға салу;

Сонымен, әртараптандыру әдісінің мәні кәсіпкерлік қатынастарға қатысушы субъектілердің бір немесе бірнеше қолайсыз факторларға тәуелділігін азайту, яғни кездейсоқ жағдайларға байланысты болашақта мүмкін болатын шығындарды мүмкіндігінше төмендету, бірақ бұл жағдай үнемі бақылауды қажет ететін тәуекел түрлерінің санын көбейтеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мамыров Н.К., Смагулова Н.Т. Основы предпринимательства. Алматы: Экономика, 2001.

2. Дүйсенбаев К.Ш. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау. Алматы: Экономика, 2001.

3. Лапуста В.Л. Предпринимательство. М., Инфра, 2005.

Banks and the banking system

**К.э.н Айдосова Б.Х.
Магистрант Омартаева Г.**

*Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата
Казахстан*

АНАЛИЗ ПОРТФЕЛЯ ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ АО «БАНКЦЕНТРКРЕДИТ», ОЦЕНИВАЕМЫХ ПО СПРАВЕДЛИВОЙ СТОИМОСТИ, ИЗМЕНЕНИЯ КОТОРОЙ ОТРАЖАЮТСЯ В СОСТАВЕ ПРИБЫЛИ ИЛИ УБЫТКА ЗА ПЕРИОД

Финансовые инструменты банка, оцениваемые по справедливой стоимости, изменения которой отражаются в составе прибыли или убытка за период, представляют собой финансовые активы или обязательства, которые:

- приобретаются или возникают в основном с целью продажи или выкупа в ближайшем будущем;

- являются частью портфеля идентифицируемых финансовых инструментов, управляемых совместно, и по которым в недавнем прошлом существует доказательство извлечения прибыли в краткосрочной перспективе;

- являются производными (за исключением производных инструментов, которые являются договорами финансовой гарантии или созданными и фактически используемыми инструментами эффективного хеджирования); либо

- являются в момент первоначального признания определенными в категорию оцениваемых по справедливой стоимости, изменения которой отражаются в составе прибыли или убытка за период [1, с.22].

Таблица 1. Динамика и структура портфеля финансовых инструментов АО «БанкЦентрКредит», оцениваемых по справедливой стоимости, изменения которой отражаются в составе прибыли или убытка за период

Млн. тенге

Наименование показателей	2015		2016		Откл. 2016/2015, %	2017		Откл. 2017/2016, %
	Объем	Доля, %	Объем	Доля, %		Объем	Доля, %	
АКТИВЫ								
Производные финансовые инструменты	91 205	87,9	41 953	77,0	-54,0	19 495	58,0	-53,5
Договоры купли-продажи иностранной валюты	91 205	87,9	41 953	77,0	-54,0	19 495	58,0	-53,5
Торговые ценные бумаги	12 545	12,1	12 203	22,4	-2,7	13 023	38,8	6,7
<i>Долговые ценные бумаги</i>	<i>12 018</i>	<i>11,6</i>	<i>11 665</i>	<i>21,4</i>	<i>-2,9</i>	<i>12 364</i>	<i>36,8</i>	<i>6,0</i>
Государственный облигации РК	6 949	6,7	3 237	5,9	-53,4	3 086	9,2	-4,7
Корпоративные облигации	4 973	4,8	8 428	15,5	69,5	9 278	27,6	10,1
Облигации международных компаний	96	0,1	-	-	-100,0	-	-	-
<i>Долевые ценные бумаги</i>	<i>527</i>	<i>0,5</i>	<i>538</i>	<i>1,0</i>	<i>2,1</i>	<i>659</i>	<i>2,0</i>	<i>22,5</i>
Акции казахстанских компаний	444	0,4	538	1,0	21,2	637	1,9	18,4
Акции международных компаний	83	0,1	-	-	-100,0	22	0,1	100,0
Обремененные залогом по сделкам РЕПО	-	-	336	0,6	100,0	1074	3,2	220,0
Государственные облигации РК	-	-	336	0,6	100,0	472	1,4	40,5
Корпоративные облигации	-	-	-	-	-	602	1,8	100,0
ИТОГО АКТИВНЫЕ ОПЕРАЦИИ	103 750	100,0	54 492	100,0	-47,5	33 592	100,0	-38,4
ОБЯЗАТЕЛЬСТВА								
Производные финансовые инструменты	-	-	(9 199)	100,0	100,0	(9 227)	100,0	0,3
Договоры купли-продажи иностранной валюты	-	-	(9 199)	100,0	100,0	(9 227)	100,0	0,3
ИТОГО ПАССИВНЫЕ ОПЕРАЦИИ	-	-	(9 199)	100,0	100,0	(9 227)	100,0	0,3

П Р И М Е Ч А Н И Е - Таблица составлена на основе данных из [1], [2]

По данным таблицы 1 видно, что в структуре активного портфеля финансовых инструментов, оцениваемых через прибыль или убытки, за весь анализируемый период лидирующую позицию занимали срочные контракты по купле-продаже иностранной валюты:

- в 2015 году их доля составляла 87,9% (или 91,2 млрд. тенге);

- в 2016 году – 77% (или 41,9 млрд. тенге), что на 54% меньше показателя предыдущего года;

- в 2017 году – 58% (или 19,4 млрд. тенге), что на 53,5% меньше показателя 2016 года.

Вторую позицию в структуре портфеля занимали торговые ценные бумаги:

- в 2015 году их доля составляла 12,1% (или 12,5 млрд. тенге);

- в 2016 году – 22,4% (или 12,2 млрд. тенге), что на 2,7% меньше показателя предыдущего года;

- в 2017 году – 36,8% (или 12,3 млрд. тенге), что на 6,7% больше показателя 2016 года.

В свою очередь, в структуре портфеля торговых ценных бумаг лидирующую позицию занимали долговые ценные бумаги:

- в 2015 году их доля составляла 11,6% (или свыше 12 млрд. тенге);

- в 2016 году – 21,4% (или 11,6 млрд. тенге), что на 2,9% меньше показателя предыдущего года;

- в 2017 году – 36,8% (или 12,3 млрд. тенге), что на 6% больше показателя 2016 года.

В структуре торговых долговых ценных бумаг за последние три года приходилось:

- на долю государственных облигаций РК в среднем 7,4% (или 4,4 млрд. тенге). За последние два года их объем уменьшился в среднем на 29,1%;

- на долю корпоративных облигаций в среднем 16% (или 7,5 млрд. тенге). За последние два года их объем увеличился в среднем на 39,8%;

- на долю облигаций международных компаний в 2015 году приходилось 0,1% (или 83 млн. тенге).

В структуре портфеля торговых ценных бумаг вторую позицию занимали долевые ценные бумаги:

- в 2015 году их доля составляла 0,5% (или 527 млн. тенге);
- в 2016 году – 1% (или 538 млн. тенге), что на 2,1% больше показателя предыдущего года;
- в 2017 году – 2% (или 659 млн. тенге), что на 22,5% больше показателя 2016 года.

В структуре торговых долевых ценных бумаг за последние три года приходилось:

- на долю акций казахстанских компаний в среднем 1,1% (или 539,6 млн. тенге). За последние два года их объем увеличился в среднем на 19,8%;
- на долю акций международных компаний в среднем 0,1% (или 52,5 млн. тенге).

В структуре активного портфеля финансовых инструментов, оцениваемых через прибыль или убытки, третью позицию занимали ценные бумаги, обремененные залогом по сделкам РЕПО:

- в 2016 году их доля составляла 0,6% (или 336 млн. тенге);
- в 2017 году – 3,2% (или свыше 1 млрд. тенге), что на 220% больше показателя 2016 года.

В структуре ценных бумаг, обремененных залогом по сделкам РЕПО, за последние три года приходилось:

- на долю государственных облигаций РК в среднем 1% (или 404 млн. тенге). В 2017 году их объем увеличился на 40,5%;
- на долю корпоративных облигаций 1,8% (или 602 млн. тенге).

Таким образом, активные операции Банка по финансовым инструментам, оцениваемых по справедливой стоимости через прибыль или убыток, составляли:

- в 2015 году 103,7 млрд. тенге;
- в 2016 году – 54,4 млрд. тенге, что на 47,5% меньше показателя предыдущего года;
- в 2017 году – 33,5 млрд. тенге, что на 38,4% меньше показателя 2016 года.

Как видно из таблицы 1, в портфеле обязательств Банка за весь анализируемый период были срочные контракты по купле-продаже иностранной валюты:

- в 2016 году их объем составлял 9,1 млрд. тенге;
- в 2017 году – 9,2 млрд. тенге, что на 0,3% больше показателя 2016 года.

На рисунке 1 отражена динамика и структура активного портфеля финансовых инструментов, оцениваемых по справедливой стоимости через прибыль или убыток.

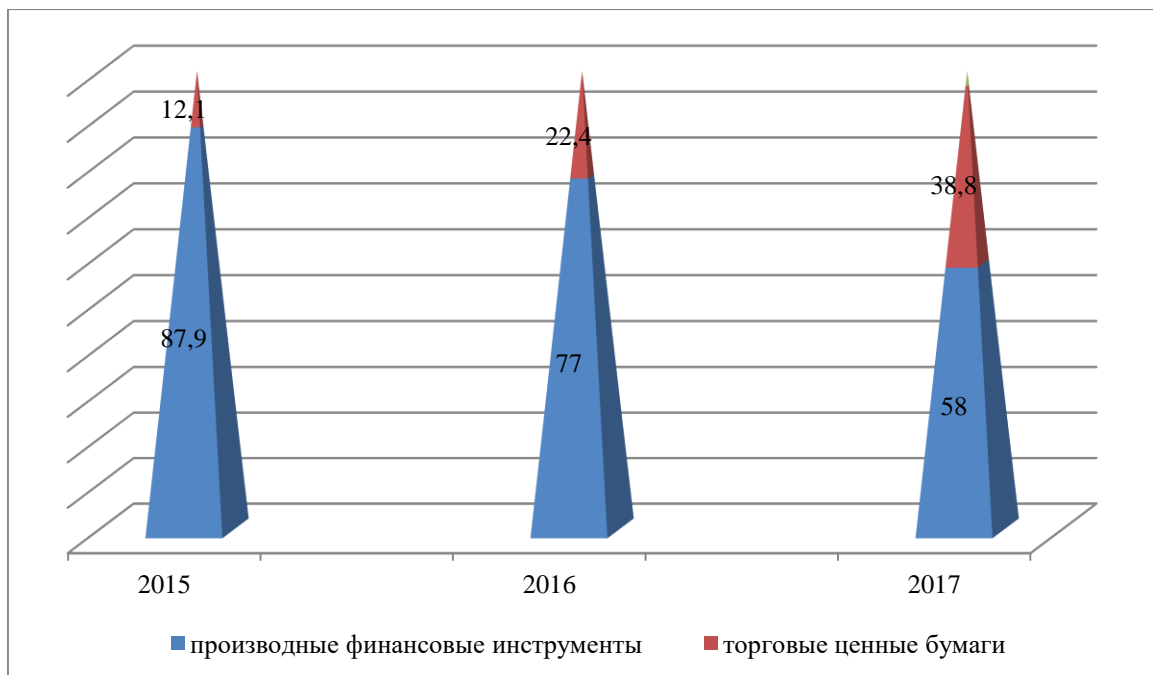

Рисунок 1. Динамика и структура портфеля финансовых инструментов, оцениваемых по справедливой стоимости через прибыль или убыток, в %

Таким образом, на основе анализа динамики и структуры портфеля финансовых инструментов АО «БанкЦентрКредит», оцениваемых по справедливой стоимости через прибыль или убыток, можно сделать следующие выводы:

- в структуре активного портфеля лидирующую позицию неизменно занимали срочные контракты по купле-продаже иностранной валюты, доля которых в среднем составляла 74,3% (или 50,8 млрд. тенге). За последние два года их объем снизился в среднем на 53,8%;

- вторую позицию в структуре активного портфеля занимали торговые ценные бумаги, доля которых в среднем составляла 24,4% (или 12,5 млрд. тенге). В 2016 году наблюдалось их снижение на 2,7%, в 2017 году – повышение на 6,7%;

- в свою очередь, в структуре торговых ценных бумаг первую позицию занимали долговые ценные бумаги, удельный вес которых в среднем составлял 23,3% (или свыше 12 млрд. тенге);

- третью позицию в структуре активного портфеля занимали ценные бумаги, обремененные залогом по сделкам РЕПО, удельный вес которых в среднем составлял 1,9% (или 705 млн. тенге);

- в структуре портфеля обязательств, оцениваемых по справедливой стоимости через прибыль и убыток, на долю срочных контрактов приходилось в среднем 9,2 млрд. тенге;

- в 2016 году объем активных операций по финансовым инструментам, оцениваемым через прибыль или убыток, уменьшился на 47,5% в связи с сокращением объема производных финансовых инструментов на 54% и государственных облигаций РК на 53,4%;

- в 2017 году объем активных операций по финансовым инструментам, оцениваемым через прибыль или убыток, уменьшился на 38,4% в связи с сокращением объема производных финансовых инструментов на 53,5% и государственных облигаций РК на 4,7%.

Литература:

1. Акционерное общество «БанкЦентрКредит». Консолидированная финансовая отчетность и Отчет независимых аудиторов за год, закончившийся 31 декабря 2017 года // <http://www.kase.kz>

2. Акционерное общество «БанкЦентрКредит». Консолидированная финансовая отчетность и Отчет независимых аудиторов за год, закончившийся 31 декабря 2016 года // <http://www.kase.kz>

Бақытжан Нұржан

Қаржы мамандығының магистранты

Нурмаганбетова Б. К.

«Қаржы» кафедрасының аға оқытушысы, экономика ғылымдарының кандидаты

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА БАНК ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ

Қазіргі жағдайда банктер қаржы-несие институттарының кездейсоқ жиынтығын ғана емес, шын мәнінде банк жүйесін білдіреді, яғни бірыңғай тұтастықты құрайтын қатынастар мен байланыстары бар көптеген элементтерінің жиынтығы. Банк жүйесінің негізгі қасиеттері, барлық жүйелер сияқты мыналардан тұрады: құрылым иерархиясы; тұтастық қасиетін қамтамасыз ететін жүйе құраушы қатынастар мен байланыстардың болуы; оның элементтерінің, қатынастары мен байланыстарының реттілігі; жүйе өзінің қасиеттерін көрсететін және жасайтын үдерісте ортамен өзара іс-қимыл жасауы; басқару үдерістерінің болуы.

Банк балансының пассиві күрделі және ағымдағы баптардан тұрады. Пассивтің күрделі баптары - акционерлік, резервтік капитал және бөлінбеген пайда; ағымдағы баптар - ең алдымен банктік депозиттерден (салымдар) және басқалардан құралады. Банк ресурстары құрылатын операциялар пассивті деп аталады. Банк ресурстары меншікті және тартылған болып бөлінеді.

Пассивті операциялар үлкен мәнге ие, нәтижесінде банктің меншікті капиталы қалыптасады. Бұл капиталдың болуы бөтен қаражатты тартуға негіз болады. Меншікті капиталдың көздері: акционерлік капитал (жарғылық қор), резервтік капитал (резервтік және пайда есебінен құрылған басқа да қорлар) және бөлінбеген пайда болып табылады. Коммерциялық банктердің тартылған қаражаты банк ресурстарының басым бөлігін қалыптастырады және банк алған депозиттерден (салымдардан) және кредиттерден (заемдардан) тұрады. Салымшылар мен басқа кредиторлардың қаражатын қабылдау-банктердің пассивті операцияларының негізгі түрі. Тартылған қаражаттың басты көзі коммерциялық банктердің барлық пассивтерінің едәуір бөлігін құрайтын депозиттер болып табылады. Депозиттер мынадай түрлерге бөлінеді және банк ресурстарының басты көзі болып табылады: талап етілгенге дейінгі салымдар, мерзімді және жинақ салымдары.

Әлемдік банк практикасында бір, екі және үш деңгейлі банк жүйелерін ажырату қабылданған. Бір деңгейлі әміршілдік-әкімшілік экономикасы бар елдерде бар, онда банк ісі мемлекеттік монополияға жатады және барлық банк жүйесін орталық банк ұсынады. Банк жүйесінің ең көп тараған түрі құрамына орталық банк, коммерциялық банктер және арнайы банктік емес кредиттік-қаржы мекемелері кіретін екі деңгейлі жүйе болып табылады. Үш деңгейлі банк жүйесінің болуы туралы мәселе қазіргі уақытта пікірталас болып қалып отыр. Кейбір авторлар, мысалы, И. Т. Балабанов арнайы банктік емес несие-қаржы мекемелерін жеке деңгейге бөлуді ұсынады, демек, үш деңгейлі банк жүйесінің бар екендігі туралы айтады.

Банк жүйесінің элементтері ретінде банктер басқа элементтермен, ең алдымен, банк инфрақұрылымымен өзара іс-қимылда ғана табысты дами алады. Банк инфрақұрылымының элементтеріне мыналар жатады:

- заңнамалық нормалар (кредиттік мекеменің мәртебесін, ол орындайтын операциялардың тізбесін анықтайтын);

- операцияларды жасаудың ішкі ережелері (заңнамалық актілердің орындалуын және салымшылардың, банк клиенттерінің мүдделерін, тұтастай алғанда оның өз мүдделерін қорғауды қамтамасыз ететін, әдістемелік қамтамасыз ету);

- есеп, есептілік, талдау базасын құру (деректерді компьютерлік өңдеу, заманауи коммуникациялық жүйелер базасында банк қызметін басқару);

- банкті басқару аппаратының құрылымы.

Қазақстан Республикасының банк жүйесі екі деңгейлі: 1 деңгей - Орталық Банкі (Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі; 2 деңгей - коммерциялық банктер (коммерциялық, жинақ, инвестициялық, ипотекалық, мамандандырылған салалық банктер) және мамандандырылған банктік емес кредит-қаржы мекемелері (инвестициялық қорлар, зейнетақы қорлары, сақтандыру компаниялары, инвестициялық компаниялар, қаржы компаниялары, ломбардтар, қайырымдылық қорлары).

Банк жүйесі тұрақты дамып келе жатқан және өзара іс-қимыл жасайтын, банк операцияларын толық көлемде де, ішінара да орындайтын қаржы-кредит институттарының бірлігі ретінде бағалау өлшеміне байланысты былайша жіктелуі мүмкін:

- меншік нысаны бойынша мемлекеттік, акционерлік, кооперативтік және аралас банктер бөлінеді. Бірқатар елдерде орталық банктің капиталы мемлекетке толық тиесілі (Ресей, Франция), кей мемлекеттерде 50% (Жапония, Швейцария) тиесілі;

- ұйымдық-құқықтық нысаны бойынша банктер ашық және жабық акционерлік қоғамдар мен жауапкершілігі шектеулі қоғамдарға бөлінеді;

— функционалдық мақсаты бойынша-эмиссиялық (айналысқа ақша шығару), депозиттік банктер-халықтан салымдарды қабылдау олардың негізгі операциялары болып табылады; заңдарда рұқсат етілген барлық операциялармен айналысатын коммерциялық банктер;

- орындалатын операциялардың сипаты бойынша банктер әмбебап және мамандандырылған болып бөлінеді. Егер әмбебап банктер Еуропаға тән болса (тәуекелді төмендету), онда АҚШ үшін — мамандандырылған, өйткені мамандандыру клиенттерге қызмет көрсету деңгейін арттырады, банк операцияларының өзіндік құнын төмендетеді деп есептеледі;

- филиалдардың саны бойынша-филиалсыз және көп филиалды;

— қызмет көрсету саласы бойынша-аймақтық, өңіраралық, ұлттық, халықаралық; өңірлік және муниципалдық банктер жатады,

- қызмет ауқымы бойынша-шағын, орта, ірі, консорциумдар, банкаралық бірлестіктер.

Атқарушы билік органдарының нұсқауы бойынша мемлекеттік бағдарламаларды қаржыландыратын, арнайы мақсаттағы операцияларды орындайтын уәкілетті банктер болады.

Банк жүйесінің элементтеріне сондай - ақ банк инфрақұрылымы-банктерге ақпараттық, әдістемелік, ғылыми, кадрлық, коммуникациялық қызмет көрсетуді қамтамасыз ететін кәсіпорындар мен қызметтерде жатады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Анохина А.А. Банковская система: проблемы и перспективы / А.А. Анохина // Образование и наука в современных условиях. - 2015. - № 3. - С. 272-274.

2. Юдина, И. Н. Банковская система в развивающихся экономиках. Опыт становления, развития и кризисов / И.Н. Юдина. - М.: РИОР, Инфра-М, 2013. - 352 с.

Financial relations

Шаймардан А.

Қарағанды мемлекеттік индустриялық университеті, Қазақстан

БЛОКЧЕЙН ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫ ПАЙДАЛАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Бүгінде әртүрлі ақпарат көздерінен Bitcoin және криптовалюта ұғымдарын жиі кездестіреміз. Бірақ бұл ұғымдардың әлемнің барлық елдерінде кең таралуына қарамастан, көпшілігіміз осы ұғымдарды толық түсіне алмаймыз немесе мүлдем таныс емеспіз. Бұл мақалада мен бұл ұғымдар туралы емес, алайда, осы аталмыш түсініктердің жұмыс істеуіне негіз болған жүйе блокчейн туралы айтпақпын.

Блокчейн (ағылшын тілінен «блоктардың тізбегі») – әртүрлі ақпарат сақталған жекелеген блоктардың белгілі ретпен орналасқан блоктар тізбегі. 2008 жылы бұл жүйені жапониялық Сатоши Накамото ойлап тапты. Ол алғаш рет 2009 жылы цифрлық валютаның компоненті ретінде жасаған. Blockchain барлық операциялар бойынша негізгі жалпы реестр рөлін атқарады.

Блокчейн – бұл әр түрлі активтерді сенімді есепке алуға арналған көпфункционалды және көп деңгейлі ақпараттық технология. Бұл технология экономикалық қызметтің барлық салаларын қамтып, басқа көптеген салаларда қолданысқа ие бола алады. Олардың ішінде: қаржы және экономика; материалдық және материалдық емес активтермен операциялар, мемлекеттік және жеке ұйымдар мен аралас үлгідегі ұйымдардағы есеп. Шын мәнінде, блокчейн – бұл адам қызметінің кез келген түрін үйлестіру үшін қолданылатын жаңа ұйымдық парадигма [6].

Ғалымдар 2009 жылдан бастап, криптовалюта айналымын қамтамасыз ететін негізгі реестр қызметін атқарып келген блокчейннің экономиканың өзге салаларында да кеңінен қолданысқа ене алатынын айтады.

Қазақстан транзиттік дәліз ретінде блокчейн технологияларын логистика саласында қолдана алады. Блокчейн жүйесінің бір артықшылығы – әртүрлі келісімдер кезінде құжаттың, тауардың, тағы басқа ортадағы алмасу құралдарының

шынайылығын растайтын делдалдардың болмауы. Бұл уақыт пен ақшаны үнемдейді. Кедендік тексерістер кезінде блокчейн технологиясы тауардың барлық талаптарға сай екенін өзі тексеріп, жүкті жіберуші тарап туралы барлық ақпараттың сәйкестігін де артық адамдардың қатысуынсыз салыстырады. Бұл тауарға тағылған арнаулы код арқылы жүзеге асады. Блокчейн тізбектеріндегі бастапқы ақпаратты жойып жіберу не өзгерту мүмкін болмағандықтан, өндірушіден жіберілген тауардың бағыт алған жеріне жетпей қалуы мүмкін емес. Өйткені жолда жоғалған, алмастырылған не жалған баламасы ұсынылған тауарды бақылау оңайға түседі [10].

Егер Блокчейн туралы айтатын болсақ, бұл технология экономикалық қызметтің барлық салаларын қамтып, оның ішінде қаржы мен экономика, материалдық және материалдық емес активтермен операциялар, Мемлекеттік қызмет көрсету саласы, мемлекеттік және жеке меншік ұйымдардағы есепке алу және т.б. көптеген салаларда қолданыс табады. Сондықтан экономика мен мемлекетті цифрландыру процесінде осындай технологиялардың жетекші рөлі атап өтілді. Атап айтқанда, блокчейн технологиясын дамыту «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде белсенді мемлекетті дамыту міндеттерінің бірі ретінде белгіленді [11].

Бүгінгі күні Қазақстанда "Қазақтелеком" АҚ-мен және Павлодар ДӨО Genesis Mining халықаралық инвесторымен бірлесіп энергияны көп қажет ететін есептеулер мен сандық майнинг өндіруді дамытудың пилоттық жобасы іске асырылуда. Сондай-ақ Екібастұзда «Blockchain Dala» ірі жобасы әзірленуде. Сонымен қатар, блок технологиясы бойынша жүйелерді әзірлеумен отандық стартаперлер белсенді айналысады.

«Астана» халықаралық қаржы орталығының (АХҚО) ашылуымен жаңа қаржылық технологиялар нарығы дамитын болады, алмасудың/төлемдердің сандық құралдарын реттеу мүмкіндігі пайда болады. Оның ішінде ішкі нарықта да келісім-шарттар электрондық түрде жасалады, мемлекеттік компаниялар тапсырыстары мен жаһандық ауқымдағы мемлекеттік тапсырыстарды төлеу сияқты (токенизация).

Қазақстан экономикасына блокчейн технологиясын шетелдік озық тәжірибелерді қолдана отырып енгізу үшін «Қазақстан блокчейн және криптовалюта қауымдастығы» заңды тұлғалар бірлестігі 2017 жылдың 17 қарашасында құрылған болатын. «Қазақстан блокчейн және криптовалюта

қауымдастығы» құрамына медицина, қаржы, инжиниринг салаларында блокчейн жобаларды енгізуды қолға алып отырған «Медэлемент», «СанскриТ», «Асыл Тобе», «Техсол Инжиниринг» сияқты басқа да қазақстандық компаниялар кірді. Қазіргі таңда қауымдастыққа қатысуға ниет білдірген тұлғалардан ай сайын отыздан астам өтініш түсіп отырады. Сондай-ақ, қауымдастық аясында блокчейн-технология, криптовалюталық саудалар, ICO, майнинг және оқыту бастамалары бойынша бес Комитет жұмыс істейтін болады [10].

Блокчейн сонымен қатар, банк секторынан бөлек, мемлекеттік сатып алуларға арналған тендер, бюджет, пәтер не көлік сатылымы сияқты сауда қатынастарын блокчейн технологиясына көшіруге болады. Мәселен, сатып алығыңыз келген көліктің бүкіл тарихын, жол-көлік оқиғаларына қатысын, тауар жөніндегі барлық ақпаратты блокчейн тізбектерінен қарап шыға аласыз.

Қазақстанда, әлемдегі сияқты, бұл технологияға үлкен қызығушылық пен резонанс тууда. Әлемнің басқа көптеген елдерінен айырмашылығы, Қазақстанда осы технологияны мемлекеттік сектордың ірі ұйымдарының жұмысына енгізу бойынша белсенді жұмыс жүргізілуде. Атап айтқанда, мемлекеттік кірістер комитеті, Ұлттық Банк, Қазақстан қор биржасы, Астана халықаралық қаржы орталығы сияқты ұйымдар жүргізетін жобалар жария етілді.

Жеке компаниялар блокчейннің дамуына мүдделі, өйткені бұл технология бизнес үшін пайдалы болмақ. Жеке компаниялар бұл технологияға жиі назар аударады, оны өзінің ішкі жүйелеріне ықпалдастырады. Қазір де «өнеркәсіптік блокчейн» ұғымы пайда болды және оны көптеген елдер мемлекеттік деңгейде де, корпорациялар деңгейінде де енгізуде.

Сонымен қатар аталған технология Қазақстанға ашықтық пен деректерді өзгерте алмау мүмкіндігін береді. Бұл екеуі де еліміз үшін аса маңызды. Мәселен, қазір азаматтар мемлекетке өткізетін салық төлемдерінің қанша көлемде және қай мақсатқа жұмсалып жатқанын білмейді. Өйткені мемлекет мұндай ақпаратты жарияламайды. Әлемнің көптеген елдерінде азаматтарға салық төлемдерінің қозғалысын бақылау мүмкіндігі берілген. Біздің салық жүйесі мен ұлттық компаниялардың қаржы айналымын осы блокчейн технологиясына көшіріп, ондағы ақпаратқа кез келген азаматтың қолжетімділігін қамтамасыз ету қажет.

Бұл тақырыпта пікір айтып жүргендердің басым бөлігі блокчейннің болашағы барына күмән келтірмейді, тек оны да орнымен ойланып қолданған жөн деген тоқтамға келеді.

Әдебиеттер:

1. Мелани Свон. Блокчейн: Схема новой экономики/ Мелани Свон: [перевод с англ.]. – Москва : Издательство «Олимп-Бизнес», 2017. – 240 с.
2. **А.Е. Тойлыбаев, М.Ж. Айтимов, Ж. Бимұратқызы, У.Ж. Айтимова. Блокчейн технологиясының жұмыс істеу принциптері. Вестник КазАТК № 4 (103), 2017. 249-257 б.**
3. Тілеубек Д. Блокчейн технологиялардың болашағы бар ма? [Электронный ресурс] // Аіқун. <https://aikyn.kz/2018/01/29/40815.html>
4. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.

Доктор PhD Айтказина М.А., Акылбекова Б.Н.

АО «Университет Нархоз»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ В КОММУНАЛЬНОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Инфраструктура – это совокупность связи, систем управлений, учреждений для обеспечения деятельности общества, населения в стране. В то время как коммунальное хозяйство – это совокупность служб, предприятий, хозяйств для обслуживания населения городов и поселков, включающий в себя энергетические предприятия, городской транспорт, жилищно-коммунальное хозяйство, санитарно-технические предприятия (например: чистка улиц), сооружения внешнего благоустройства (например: дороги).

В этой статье анализируются потребности в инвестициях в инфраструктуру, проблемы и варианты частного и государственного финансирования этих инвестиций в странах с переходной экономикой. Недостаточный прогресс в реформах инфраструктуры и низкий уровень участия частного сектора дает особые стимулы для исследования этой темы.

Государственное финансирование инфраструктуры через общественные инфраструктурные программы — это частичное решение проблем финансирования инфраструктурных проектов, но было бы целесообразно включить частное и международное финансирование.

Опыт других стран с переходной экономикой показал, что частные инфраструктурные программы - как правило, с низким уровнем выполнения - не являются необходимыми инструментами, предусматривающими долгосрочные инвестиции, и автоматически не способствуют экономическому росту.

Адекватные инвестиции в инфраструктуру должны способствовать устойчивому экономическому росту страны.

Если инфраструктурные услуги предоставляются эффективным и инновационным способом, такие услуги будут способствовать повышению международной конкурентоспособности и экономического роста страны.

Что касается инфраструктуры, необходимо различать несколько областей деятельности:

Транспорт: Дороги, порты и аэропорты, а также железнодорожные сети. Здесь необходимы инвестиции в модернизацию, а также инвестиции в контексте растущего спроса на перевозки, что характерно для растущей рыночной экономики со значительной динамикой аутсорсинга и растущим спросом на частные перевозки.

Энергетика: производство электроэнергии, электросеть и распределение электроэнергии; кроме того, существует область строительства трубопроводов для нефти и газа, которая представляет собой крайне политизированный бизнес с точки зрения международной прокладки трубопроводов. Либерализация электроэнергии в Евро Союзе является решающим фактором в Европе, поскольку она создает крупнейший региональный рынок электроэнергии в мире. В соответствии с правилами ВТО, Швейцария и Норвегия имеют доступ к этому рынку.

Телекоммуникационные услуги, которые состоят из сетей фиксированной связи и мобильной связи: телекоммуникационные услуги составляют очень высокую долю национального продукта в большинстве стран с переходной экономикой. Это главным образом связано с монопольным ценообразованием и неэффективностью, которые, однако, могут быть преодолены в контексте тщательного сочетания регулирования и либерализации. Прогресс в этой области также имеет решающее значение для стимулирования расширения информационных и коммуникационных технологий, которые были основным фактором роста в странах ОЭСР в 1990-х годах.

Что касается инфраструктуры, решения должны быть приняты в отношении:

построение определенных типов инфраструктуры;

финансирование инфраструктуры и расширение, и модернизация инфраструктуры;

предоставление инфраструктурных услуг и, следовательно, эксплуатация инфраструктуры;

расширение инфраструктуры с течением времени (и финансирование, и эксплуатация).

Правительство может принимать участие в каждом из этих четырех решений.

Когда правительство участвует в инфраструктурных решениях, существуют определенные риски в отношении неэффективности:

Чрезмерное увеличение или недооценка инфраструктуры: правительства имеют тенденцию к чрезмерному увеличению размера, поскольку бюрократы вкладывают не свои собственные деньги, а деньги налогоплательщиков, которые имеют довольно ограниченный контроль над правительством. Негабаритная инфраструктура предполагает более высокие капитальные затраты, чем это необходимо, и препятствует экономическому росту. Чем ниже дефицит бюджета, тем

больше правительственная бюрократия, которая вероятно, будет чрезмерно влиять на расширение инфраструктуры, что часто будет происходить неуклюже, вместо использования вариантов постепенного и незначительного расширения объектов. Такие варианты, однако, должны быть рассмотрены в процессе планирования с самого начала.

Негибкие цены на использование инфраструктуры: цена должна отражать относительный спрос в течение 24-дневного и ночного цикла и в течение года; государственные учреждения слабо мотивированы для разработки адекватно дифференцированных схем ценообразования - во многом в отличие от частных фирм, максимизирующих прибыль. Например, плата за пользование автомагистралью в США может различаться в зависимости от дневных и ночных часов, а именно, чтобы стимулировать перераспределение трафика таким образом, чтобы это приводило к снижению заторов. Различные цифровые системы мониторинга и оплаты доступны на рынке для достижения такого оптимального использования существующих средств.

Недостаточная эксплуатация коммерциализации навыков управления инфраструктурой за рубежом. Что касается последнего, то совершенно очевидно, что приватизация инфраструктурного бизнеса порождает частные компании, которые, как правило, имеют хорошую мотивацию для долгосрочного инвестирования за рубежом и, таким образом, для увеличения валового национального продукта за счет прибыли, получаемой из-за рубежа. Впечатляющий пример в управлении аэропортами - НОСНТІЕF. В области управления портами есть несколько компаний из Сингапура и Гонконга, которые занимаются прямыми иностранными инвестициями в Азии и Латинской Америке.

Ключевые проблемы финансирования за рубежом:

Во многих проектах относительно бедные страны с переходной экономикой частично или полностью полагаются на приток иностранного капитала. С формально или фиксированным обменным курсом страна получит относительно дешевый доступ к иностранным средствам, поскольку правительство сможет заимствовать за границей немного выше трудовых ставок. Однако фиксация номинального обменного курса в некоторой степени является полностью искусственной, в отличие от стабильных обменных курсов в системе гибких обменных курсов, которая, однако, имеет свои проблемы. Фиксирование номинального обменного курса снижает цену риска на внутренних рынках капитала. Страна платит четырехкратную цену за это:

- нет автономии денежно-кредитной политики, так что денежно-кредитная политика не может быть использована для борьбы с экономическим спадом;

- может произойти молчаливое реальное повышение курса валюты, как только внутренний уровень цен, а точнее, цена торгуемых товаров, начнет расти быстрее, чем цена мирового рынка. Торговый баланс станет отрицательным, а объем производства может со временем падать;

- в банковской системе и на внутренних рынках капитала нет стимулов для разработки адекватных механизмов ценообразования на внутреннем рынке. Это приводит к проблеме, заключающейся в том, что инструменты финансового рынка будут по-прежнему ориентированы на краткосрочное и среднесрочное финансирование, так что максимальная длина кривой погашения остается намного ниже, чем в странах ОЭСР;

Таким образом, долгосрочное внутреннее финансирование не доступно ни частным инвесторам, ни государственным проектам, поэтому для частных инвесторов будет несоответствие баланса. Они будут финансировать долгосрочные инвестиции в основном за счет краткосрочных и среднесрочных инструментов, по крайней мере, в той степени, в которой они зависят от внутреннего рынка капитала. В то же время они будут частично полагаться на долгосрочное финансирование за рубежом, что связано с потенциальным риском девальвации - несоответствием валют, - что стало актуальным в российском кризисе в 1998 году и в 1997/98 году в азиатском кризисе. Когда мы пишем о долгосрочном финансировании за рубежом, это может быть кредит на срок от 3 до 4 лет с дополнительным опционом на «n» лет. В некоторых случаях, однако, может быть долгосрочное внешнее финансирование определенных проектов (например, аэропортов, проектов систем водоснабжения).

Иностранный капитал для финансирования инфраструктуры во многих случаях будет включать средства международных организаций, таких как Всемирный банк или Европейский инвестиционный банк. Часто эти учреждения используются в качестве долговых и частично также поставщиков акций для финансирования проектов, то есть пакетов финансирования, которые сосредоточены исключительно на генерирующих средствах потенциала определенного проекта, не прибегая к помощи (или с ограниченным доступом) к спонсорам проекта. Финансирование проектов ограничивает финансовые риски для частных спонсоров и, таким образом, часто является единственной возможностью реализовать определенные проекты; однако пакеты проектного финансирования очень часто стоят дороже, чем «обычные» корпоративные кредиты, которые основаны на балансе компании и генерирующих мощностях. Получить такие международные организации для финансирования проектов полезно по четырем причинам:

- такие организации имеют не только значительный опыт финансирования инфраструктуры, но и более широкий технический опыт, на который могут опираться страны с переходной экономикой;

- банки и другие частные источники капитала считают участие международной организации позитивным сигналом для частного софинансирования проекта;

- международные организации имеют высокие рейтинги, так что страны с переходной экономикой получают доступ к относительно дешевым источникам финансирования;

Кроме того, включение таких международных финансовых и / или донорских организаций обеспечивает определенную степень инвестиционной безопасности для частных инвесторов, поскольку они имеют более широкие возможности ведения переговоров в отношениях с правительствами и, таким образом, позволяют правительствам действовать более осторожно, когда речь заходит о выполнении договорных обязательств.

Литература:

1. Chan, C., Forwood, D., Roper, H., and Sayers, C. 2009, Public Infrastructure Financing — An International Perspective, Productivity Commission Staff Working Paper, March 2009. – 302pp.
2. OECD (2016), OECD Factbook 2015-2016: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, Paris. – 227pp.
3. Альберт Еганян. Инвестиции в инфраструктуру. Деньги, проекты, интересы. ГЧП, концессии, проектное финансирование. – 2018. – 720с.

К.э.н. Суханбердина Б.Б., Магистрант Нурберген К.Т.

Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет

ОСОБЕННОСТИ БЮДЖЕТНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Бюджетная система – важная составляющая часть всей финансовой системы государства. Бюджетная система как экономическая категория представляет собой совокупность финансовых отношений государства с юридическими, физическими лицами и регионами по формированию и использованию централизованного денежного фонда – бюджетов, методов и способов их формирования и исполнения, а также совокупность органов управления этими отношениями. Другими словами, под бюджетной системой понимается совокупность бюджетов всех уровней и Национального фонда Республики Казахстан, а также бюджетного процесса и бюджетных отношений, основанных на экономических отношениях и правовых нормах.

Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 4 декабря 2008 года вступил силу с 1 января 2009 года, действует на всей территории Республики Казахстан и распространяется на всех физических и юридических лиц. Регулирует бюджетные, межбюджетные отношения, устанавливает основные положения, принципы и механизмы функционирования бюджетной системы, образования и использования бюджетных средств, а также формирование и использование Национального фонда Республики Казахстан.

Центральное место в бюджетной системе страны республиканский бюджет, который на соответствующий финансовый год утверждается законом Республики Казахстан. Бюджетный кодекс Республики Казахстан определяет республиканский бюджет как централизованный денежный фонд, который формируется за счет налоговых и других поступлений и предназначен для финансового обеспечения функций центральных органов государственной власти, а также для реализации общереспубликанских направлений государственной политики.

Функционирование бюджетной системы основывается на следующих группах финансовых отношений: государства с предприятиями в процессе формирования централизованных денежных фондов; государства с организациями и учреждениями непромышленной сферы, находящимися на бюджетном финансировании; государства с населением по поводу формирования доходов бюджета и выплата

различных компенсаций, а также оказания социальной поддержки малообеспеченным гражданам; между институтами финансово-банковской системы (Минфином, Национальным банком и др.); государства с зарубежными странами по формированию централизованных денежных фондов и др.

Все эти формы финансовых отношений регулируются и совершенствуются государством, которым и осуществляется управление ими на основе разработанных принципов и правовых норм.

Бюджетная система Республики Казахстан основывается на принципах единства, полноты, реалистичности, транспарентности, самостоятельности, последовательности, приоритетности, ответственности, эффективности и результативности. Причем главными принципами являются единство и самостоятельность, которые в тоже время выступают основными принципами организации бюджетного процесса.

Отношения, складывающиеся в бюджетном процессе между вышестоящими и нижестоящими бюджетами, принято называть межбюджетными отношениями. Система межбюджетных отношений включает в себя отношения не только между республиканским бюджетом и бюджетами регионов Республики Казахстан, но и внутри регионов - между областными (городскими) и районными бюджетами. Основой межбюджетных отношений является четкое разграничение функций и полномочий уровней государственного управления, единство и прозрачность методов распределения поступлений и расходов между уровнями бюджетов.

Межбюджетные отношения основываются на определенных принципах. В Бюджетном кодексе РК изложены следующие принципы межбюджетных отношений: равенство во взаимоотношениях нижестоящих бюджетов с вышестоящими бюджетами; эффективное распределение поступлений с учетом соблюдения критериев их разграничения; выравнивание уровней бюджетной обеспеченности административно-территориальных единиц; обеспечение предоставления местными исполнительными органами одинакового уровня государственных услуг; максимальные эффективность и результативность предоставления государственных услуг - закрепление государственных услуг за тем уровнем государственного управления, который может обеспечить наиболее эффективные и результативные производство и предоставление государственных услуг; максимальное приближение уровня предоставления, государственной услуги к ее получателям - передача исполнения услуг на возможно более низкий уровень бюджетной системы с целью лучшего учета потребностей их получателей и повышения качества государственных

услуг; ответственность каждого уровня бюджета за эффективное и целевое использование полученных официальных трансфертов и кредитов.

В практике существуют различные формы регулирования межбюджетных отношений, которые определяются с учетом налогового потенциала каждого из уровней бюджетов, результатов оценки объективных потребностей регионов, утвержденных натуральных норм. Согласно Бюджетному кодексу РК, формы регулирования межбюджетных отношений устанавливаются в соответствии со среднесрочной фискальной политикой.

Для решения стратегических целей и задач, сформулированных в стратегическом плане государственного органа, разрабатываются бюджетные программы. Бюджетная программа определяет направление расходов бюджета. Бюджетная программа для оценки ее реализации должна содержать показатели прямого и конечного результатов, а также показатели качества и эффективности.

Прямой результат - количественная характеристика объема выполняемых государственных функций, полномочий и оказываемых государственных услуг в пределах предусмотренных бюджетных средств, достижение которых полностью зависит от деятельности организации, осуществляющей данные функции, полномочия или оказывающей услуги.

Конечный результат - целевое состояние (изменение состояния) уровня и качества жизни населения, социальной сферы, экономики, общественной безопасности и других отраслей (сфер) государственного управления, обусловленное достижением прямых результатов деятельности определенного государственного органа, деятельностью других государственных органов.

Таким образом, бюджетное устройство Республики Казахстан соответствует унитарной форме государственного устройства, при которой административно-территориальные единицы страны не имеют ни автономии, ни государственности. Все они подчиняются действующим, единым законодательным актам, единым органам власти, централизованному управлению политическими, экономическими и социальными процессами. Бюджетное устройство, соответственно, определяется действующими в стране основными законодательными актами, ролью и значением бюджета в экономических и социальных процессах.

Литература:

1. Ильясов К.К., Мельников В.Д. Финансы. Алматы: Каржы-Каражат, 2014.
2. Ильясов К.К., Саткалиева В.А. и др. Государственный бюджет. Алматы: РИК, 2012.

Investment activity and stock markets

Doctor of Science Zadoia A.A.

Bezdvorna O.V.

Alfred Nobel University, Ukraine

PROBLEMS IN IDENTIFYING ATTRACTIVE AREAS AND COUNTRIES FOR FOREIGN INVESTMENT

Ukraine has signed over 70 bilateral investment treaties. Bilateral investment agreements between each of the eight countries of Eastern Europe (all except Slovakia) and Ukraine were signed in the past century (most likely need to be revised), and only with Slovakia - in this millennium (in 2007).

In March 2017, Ukraine became the 47th country to accede to the OECD Declaration and decisions on international investment and multinational enterprises. This is a positive fact for the participation of Ukrainian businessmen in the investments of multinational enterprises.

How best to choose a country? The number of indicators and their priority for each investor is individual. However, there are common preferences for all: openness to investment, transparency, the ability to resolve disputes, responsible business behavior, the absence of corruption, minimal taxation, etc.

Considering a large number of statistical tables is a difficult task. However, the most unpleasant thing is that the data from different sources can contain not only errors, censuses, but also contradict each other (even on government sites). Therefore, the problem is that the consistency of the materials used for the analysis should be checked. Another problem is that economic indicators on official websites are published with a delay (economic processes proceed faster than collecting information about them), are determined in different years by different methods. And data accessibility is limited (far from being open).

For an adequate assessment of the investment attractiveness of a country, it is necessary to proceed from the position of a potential investor. When making a decision, the investor, as a rule, considers the potential profitability of investments, the amount of necessary investments, as well as risks. All these characteristics change over time, so it is necessary to take into account the trends of their trends. Special monitoring of

profitability from investments in various fields of activity is problematic. Most financial information is confidential. There are also “shadow” investment returns.

In each of the countries there are organizations whose purpose is to attract foreign investment. On the Internet, we will find the sites of such organizations in the countries of Eastern Europe. Each of these organizations annually fights for investors, presenting information about what advantages for foreign investors are offered in its country. Moreover, the emphasis is only on the positive aspects of investment, without listing the problems that investors face every year.

We systematize the material of these sites into separate directories in order to determine the “potential” and “risk”, i.e. positive and negative aspects of investment attractiveness, such as:

"Potential"	"Risk"
Macroeconomic environment	The financial system is
Market size	underdeveloped
Availability of natural resources	High level of corruption
Availability of qualified specialists	Lack of investor protection
Small tax rates	High taxation
Investor protection	The complexity of doing business
Developed infrastructure	Undeveloped infrastructure
Investment incentives	

Based on this non-numerical information we can draw some preliminary conclusions about the investment attractiveness of the countries of Eastern Europe.

Foreign investment is often used as a political scapegoat for ills in the world. Companies can work in developing countries, cultivate corruption and extract the country's wealth without introducing them back into the domestic economy. Officials can earn shadow capital by pointing to foreign companies that are prone to “owning a country”, can also create obstacles, reducing the ability of outsiders to access markets, etc., and increase the difficulty of doing business.

FDI allows countries without domestic capacity to develop resources. Profits from the use of capital can be used to create infrastructure, improve health care and

education, increase productivity and modernize industries. This is the case if the government pursues a policy of filling the state treasury in order to use these funds to improve the lives of its people in the long term.

How can a country encourage businessmen from other countries to give cash? Only by creating a business climate so that foreign investors feel that their capital is safe (small tax rates, protection of private property rights, access to loans, infrastructure that allows the fruits of capital investments to enter the market). The investor will take into account the country's rating in the Doing Business report of the World Bank.

One of the problems is the lack of fairly simple and effective methods for identifying attractive areas and countries. Techniques designed to aggregate a large number of economic and social indicators require consistency of the data used and a large preliminary processing (standardization, reduction to comparable dimensions, etc. They give more reliable results (compared to expert methods) only in the case of reliable verified data.

Viewing FDI as a percentage of GDP does not indicate the actual size of FDI. There may be low FDI as a percentage of GDP, but if we rank the economies of countries in terms of the amount of FDI invested, we can get a different picture than when ranking FDI as a percentage of GDP.

The methods of compiling indices based on expert assessments are criticized for imperfection due to the subjectivity of experts, and all the flaws that depend on the imperfection of the choice of subjects of the survey and survey. Working with indices is much easier than with real economic indicators. At the same time, due to the large number of existing indices used to assess investment attractiveness, there is the problem of agreeing on estimates, a preliminary analysis of consistency. It can be partially developed using country ratings.

However, for the spheres of activity ratings are not published, and numerical information is harder to collect. The problem is the lack of reliable data on real income from investments in specific areas of activity, the lack of clear criteria for determining investment attractiveness.

Human resources management

Әбжан Ж.Қ. магистр, аға оқытушы

Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті

ХАЛЫҚТЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫ РЕТТЕУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Қазақстан нарықтық реформалар басталған сәттен бастап еңбек нарығын басқару, персоналды басқару және т.б. салаларда АҚШ, Швеция, Жапония тәжірибесіне сүйенді. Бұл елдердің әрқайсысының өзіндік бағыттары бар, мысалы, Жапония, Швеция экономикалары экспорттық - бағдарланған модельдері бар елдер бола тұра Жапонияның өз ресурстары жоқ, ал Швеция күшті ішкі нарыққа иеленсе, АҚШ өз кезегінде, дамыған сыртқы нарыққа ие.

Қазақстандық еңбек нарығында формалды сипаттағы дағдарысқа қарсы шаралар ретінде келесі іс-әрекеттердің жиынтығын атап өтуге болады: жалпы бос жұмыс орындардың қазақстандық базасын құру, ең төменгі жалақының көлемін көбейту, жәрдемақы мөлшерін ұлғайту, сондай-ақ жұмыстан шығып қалу қаупі бар қызметкерлер үшін біліктілігін жоғарылатуға осы кезеңде қаблданған және жүзеге асырылатын қосымша жұмыспен қамту бағдарламалары; шағын бизнеске көмек көрсету; оқу орындарының түлектеріне тағылымдамадан өту; жұмыстан шығарылу қаупі бар қызметкерлерге уақытша жұмыс орындарын құру және т.б.

Осылайша, қазақстандық еңбек нарығының дамуы жаңа мүмкіндіктерді табуға, осы нарықтың потенциалын анықтауға, қазақстандық еңбек нарығының үлгісінің негізгі ерекшеліктерін сипаттауда өзіндік жеке бағыттарға ие, осы немесе басқа да жағымсыз үрдістерді жоюға және қысқартуға бағытталған, батыстық үлгілерді талдау қажет. Сонымен, келесілерге сәйкес Швеция, Жапония және Құрама Штаттардың шетелдік еңбек нарығының моделін қарастырамыз (1-кесте).

Кесте 1 - Жапония, Швеция, АҚШ еңбек нарығының сипаттамасы

Жапония	Швеция	АҚШ
1. Еңбек нарығының түрі		
Еңбек нарығындағы ішкі басымдылықтарын дамыту үстінде	Еңбек нарығындағы ішкі басымдылықтары дамыған	Еңбек нарығындағы ішкі басымдылықтары дамыған
2. Еңбек ақы төлеу		
<p>1. Олардың әрқайсысы бойынша белгіленген төлемдер ставкаларымен қатаң жіктелетін лауазымдар қарастырылмаған, жұмысында икемді өзара іс-қимыл, еңбек ақы еңбек өтіліміне, өмірдегі шыңына, кәсіпорынның жұмыс нәтижесіне, қызметкердің нақты нәтижесіне қарай жұмысшыларды жеке бағалау негізінде анықталады.</p> <p>2. Жапонияда жалақының әлемдегі ең төменгі дифференциациясының қарастырылған: 1:4.</p>	<p>1. Кәсіпкердің қаржылық жағдайына немесе фирманың салалық серіктестігіне қарамастан, тең жұмысқа тең сыйақыға қол жеткізуге кепілдік беретін ынтымақтастық саясаты дамыған.</p> <p>2. Төменгі табысты кәсіпорындарға қолдау көрсетуге және еңбек ақыны арасындағы инфляциялық бәсекені төмендету үшін жоғарғы табысты кәсіпорындардың пайдасын ұстап тұруға бағытталған шектеулі саясат.</p>	<p>1. Жалақы ставкалары жұмыстың әр түріне, лауазымына, біліктілігіне байланысты еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың әсерінен қалыптасады.</p> <p>2. Еңбекті жоғарғы механикаландыру есебінен уақытша еңбек ақы төлеу қарастырылған.</p> <p>3. Ең төменгі жалақы заңмен реттеледі.</p> <p>4. Еңбекке ақы төлеу нақты бір географиялық аудандағы жалақының орташа деңгейіне, қызметкердің біліктілігіне және белгілі бір жерде тұру құнына, фирма алған пайда көлеміне, жұмысшының компанияның пайда алу бағдарламаларына қатысуына байланысты.</p> <p>5. Еңбек ақыда үлкен үлесті сыйақы бөлігі алады.</p>
3. Жұмыспен қамту саласындағы құндылықтар жүйесі		
<p>1. Негізі - еңбек қатынастарындағы өзара қарым-қатынас және сенім.</p> <p>2. «Өмір бойы жалдану» — бұл заңнамалық бекітілмеген дәстүр, бірақ өнімділік көрсеткіштерінің өсуіне ықпал етеді.</p>	<p>1. «Жалпы әл-ауқат қоғамы», әлеуметтік бағдарланған нарықтық экономика, икемді еңбек нарығына назар аудара отырып еңбек құқын дамыту, күшті жеке сектор және «барлығы үшін жұмыс» ұраны.</p>	<p>1. Еңбек қызметін жеке таңдау еркіндігі.</p> <p>2. Жеке нәтижелерге және бәсекелестіктің жоғары деңгейіне мақсаттанған.</p>
4. Ұжымның рөлі		
Ұжымға белсенді қатысу.	Ұжымға белсенді қатысуы жоғары, жеке жауапкершілік және тәртіптілік.	Ұжымның пассивті рөлі.
5. Халықтың қартаюы		

2030 жылға қарай халық 10% қысқарады. Ірі компаниялар үлкен жастағылардың зейнетке шығуына байланысты қызметкерлердің орнын толтыру үшін, өз өндірісін кеңейтуге бағыттала отырып «артығымен» жас жұмысшыларды қабылдау стратегиясын қолдана бастады.	2015 жылға қарай халықтың 36% зейнетке шығады.	Ғылыми және инженерлік кадрлар саласындағы өткір жағдай.
6. Ең дамыған салалар мен жұмыспен қамту салалары		
Информатика және байланыс, денсаулық сақтау, қоршаған ортаны қорғау (мәдениет), қызмет көрсету жүйесі.	Машина жасау, ақпараттық технологиялар, денсаулық сақтау, қызмет көрсету жүйесі.	Ақпараттық технологиялар, бағдарламалық қамтамасыз ету, денсаулық сақтау, қызмет көрсету жүйесі.
7. Еңбек нарығындағы кадрлар тапшылығы		
Техникалық саладағы мамандардың тапшылығы: инженерлер, жоба менеджерлері. 24 жасқа дейінгі халық арасындағы инженерлік мамандықтардың түлектерінің 24 жасқа дейінгі үлесі 5,8%.	Техникалық мамандықтар бойынша білікті мамандардың тапшылығы.	Ғылыми-техникалық кадрлардың тапшылығы, 50% -ға дейін шетелдік жұмыс күші қамтамасыз етеді. 24 жасқа дейінгілердің арасындағы инженерлік мамандықтардың түлектерінің үлесі 1,8% .
8. Еңбек нарығының икемділігі		
Нарықтық реформалар еңбек нарығының икемділігіне ықпал етті: «Өмір бойы жалдану» дәстүріне қарамастан, жұмыстан босату деңгейі өсіп келеді.	Жұмыстың икемді кестелерінің әртүрлі нысандары таратылған: уақытша келісімшарттардың қызметкерлері, уақытша көмек көрсету және т.б. агенттіктің қызметкерлері.	Еңбек күшінің еркін қозғалуын қамтамасыз ететін икемді еңбек нарығы.

Отандық еңбек нарығы АҚШ-та, Швецияда және Жапонияда еңбек нарығында бар мүмкіндіктерді қазақстандық модель шеңберінде қолдануға мүмкіндік берумен ерекше. Мысалы, бұл Қазақстан аумағында қолданылатын компаниялар саясатында көрініс табады, олардың кейбіреуі ұжымның («бір отбасының») атмосферасын құруға ұмтылады, бұл жапондық стилмен басқару негіздерін қабылдаумен, бүкіл компанияның ортақ мақсатына жетуіне ықпал етеді. Басқалары, керсінше, АҚШ моделінің еркешелігін бейнелей отырып, яғни жеке тұлғаны көтермелеумен, жұмысшылар арасында бәсекелестікті дамыту

үшін жағдай жасайды, ал үшіншілері швед моделінің негіздерін сипаттайтын, инновацияларды ескере отырып, тиімділік және жұмыспен қамту жағдайының ұзақтығы, барлық ұжымның бір мақсатқа жетуіне жағдай жасайды.

Зерттеу жұмысының бастапқы кезеңдерінде атап өткеніміздей, мемлекет еңбек нарығын реттеуде оған әртүрлі құралдар арқылы белсенді рөлді атқара отырып, пассивті позицияны да иеленеді. Қазақстандық еңбек нарығындағы мемлекеттік позицияны қарастыратын болсақ, мемлекет нарыққа қатысушылардың қызметі бойынша шектеулерді ғана әзірлеуге бағытталған және нормативтік-құқықтық құжаттарды қабылдаумен ғана шектеліп отыр. Ал Жапония, Швеция және АҚШ елдерінің еңбек нарығындағы мемлекеттің рөлін келесі 2 - кестеде толығырақ қарастырамыз.

Кесте 2 - Жапония, Швеция, АҚШ елдері бойынша мемлекеттің еңбек нарығындағы рөлі

Жапония	Швеция	АҚШ
1. Мемлекеттің позициясы		
1. Мемлекеттің экономикаға белсенді араласуы, оның ішінде индикативтік жоспарлау арқылы. 2. Нарықта осы немесе басқа қызметтерді жүзеге асыруда бизнес пен мемлекеттік аппарат арасында тығыз байланыс бар.	1. Мемлекет өз қызметінде белсенді рөл атқарады және халықтың өмір сүру деңгейін көтеруге сүйенеді. 2. Мемлекет фирмалардың өндірістік қызметіне араласпайды 3. Экономиканың мемлекеттік секторында жұмыспен қамтылудың жоғары деңгейі - 32% құрайды.	1. Мемлекеттің экономикаға тікелей араласуын қарастырмайды, бірақ жеке кәсіпкерлікті және нарықты кең ауқымды мемлекеттік қолдауды қамтамасыз етеді. 2. Билік орталықтандырылмаған, яғни сондықтан әрбір штат осы немесе басқа шешімдерді қабылдауда тәуелсіздікке ие.
2. Еңбек нарығындағы мемлекеттің басымдықтары		
1. Жұмыссыздықтың өсуі мемлекет тарапынан бағытталған мақсатты көңіл аударуды күшейтеді: жұмыспен қамту деңгейін арттыру; мобильді еңбек күшін қалыптастыру.	1. Жұмыссыз азаматтарды белсенді қолдау. 2. Халықтың жұмысын ынталандыру қажеттілігі салықтар мен жеңілдіктерді азайту саясатын талап етеді	1. Үкімет жұмыссыздық мәселесін ең өткір деп санайды, сондықтан жұмыспен қамту бойынша антициклалды саясат әзірленген және қолданылуда.
3. Мемлекеттік жастар саясаты		
1. Жастар саясатын іске асыру шеңберінде мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың белсенді өзара әрекеті.	1. Жастар үшін әлеуметтік бағдарламаларды жасау бойынша мемлекеттің белсенді рөлі. 2. Жастардың әртүрлі топтары үшін, олардың	1. Білім беру құрылымдарында жастардың өзін-өзі басқару органдарын құру және дамыту. 2. Мемлекет іс жүзінде жастарды әлеуметтендіру үдерісіне кедергі жасамайды, сонымен қатар

2. Жастардың жағдайын жақсартуға көңіл бөлінген, бағдарламалардың көп түрлілігі	қоғамға бейімделуіне ықпал ететін, бірқатар мақсатты іс-шараларды іске асыру.	қандай да бір бастаманың пайда болуына мүмкіндіктер береді.
---	---	---

Бұл салыстырмалы талдауда мемлекет еңбек нарығының институты ретінде әртүрлі позицияларға ие, сондықтан Жапонияда мемлекеттің рөлі жеткілікті дәрежеде белсенді екенін көреміз. АҚШ-та керісінше жағдай байқалады: мемлекет араласпау саясатын ұстанады, нарықтық экономиканың негізін дамытып, жұмысшылар мен жұмыс берушілер арасындағы қарым-қатынастар процесі өздігінен реттеледі, бұл өз кезегінде жұмыссыздықтың күрт өсуіне алып келеді, бірақ жұмысшылардың жоғары ұтқырлығының есебінен, бұл жұмыссыздық қысқа мерзімді болып отыр.

Біздің зерттеу жұмысымызда қарастырылған, еңбек нарығы дамыған елдердің модельдерін талдау барысында еңбек нарығындағы халықтың ерекше санаты ретінде - жастарды жұмысқа қабылдау процесіне ерекше қолдау мен іс-шараларды жүзеге асыруға баса назар аударылады. Бұл мемлекеттерде жастар арасында жұмыссыздық деңгейі өте жоғары және өсу үрдісі жалғасуда. Бұл үрдіс әлемдік қоғамдастықтың жеке қорғануына алып келеді. Халықаралық еңбек ұйымы жастардың әлеуетін кәсіби түрде жүзеге асыруға қатысуда. Бұл халықты жұмыспен қамту саласында осы санаттағы проблемаларды зерттеу және шешу қажеттілігін айқындайды және ынталандырады. Осылайша, шетелдік еңбек нарығының модельдерінің ерекшеліктеріне сәйкес біз жастардың жұмыспен қамту моделін жасаудың негіздерін ескере отырып, қазақстандық жастар еңбек нарығының негізгі сипаттамаларына назар аударамыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Лукьянова К.К. Зарубежный опыт регулирования занятости населения. Вестник ЮУрГУ, Серия: Экономика и менеджмент. – 2016.– Т.10, №3.-С.109-115
2. Лютов А.А. Государственная политика США в области занятости и безработицы на рубеже XX-XXI веков: дис. канд.ист. наук: 07.00.03. – М.:РАН Институт США и Канады, 2002.-203с.
3. Юникло – Сюкацу – поиск работы в Японии //https://fut.ru/

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCE

The economy of the enterprise

Красовська О.Ю., Величко О.В. МЕТОДИ АНАЛІЗУ І ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	3
Волошина О.О., Авраменко Д., Казенный С. Ю., ОСОБЕННОСТИ ПОВЕДЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СУБЪЕКТОВ В УСЛОВИЯХ ТРАНЗИТИВНОЙ ЭКОНОМИКИ	6
Бақытжан Нұржан , Нурмаганбетова Б.К. ПОЧТА-ЖИНАҚ ҚЫЗМЕТТЕРІН ДАМУЫДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ.....	10

Logistics

Айбатова А., Тлепбергенова А.Е., Есенаманова Ж.С., Есенаманова М.С. АТЫРАУ ҚАЛАСЫҢ ТРАСПОРТПЕН ЛАСТАНУЫ	13
Залесский Б.Л. БЕЛАРУСЬ – ВЕНГРИЯ: СОТРУДНИЧЕСТВО ПРИРАСТЕТ ИНВЕСТИЦИЯМИ И РЕГИОНАМИ	18
Рахманова Ж.С., Туребай І.Н., Амралиева И.У., Андас Т.Ж. ЛОГИСТИКАНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	21

Agricultural economics

АШУРОВ Ш.А. , КАРАМАТУЛЛАЕВА Р.С.- МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ В РЫНОЧНЫХ СТРУКТУРАХ АПК	26
Malashevskа O. THE ECONOMIC EFFECTIVENESS OF LAND REALLOCATION IN THE COURSE OF THE EXISTING AGRICULTURAL LAND TENURE AND LAND OWNERSHIP IMPROVEMENT	29
Жартыбаев Ж.А., Байбосынов С.Б. ҚАЗАҚСТАННЫҢ АӨК: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ МЕХАНИЗМДЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ.....	32

Regional economy

Ахметова А.А. АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ	40
--	-----------

Government regulation of the economy

Аусағатова Г К , Оразов Н.Т. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН СЕРІКТЕСТІГІ МЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ	43
Тушмаева А А , Өмірзақова Н.Б. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СЫРТҚЫ САУДАДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІ	46
Churyna Y. A. FEATURES OF BUILDING A CONSTRUCTION CLUSTER IN THE FORMAT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP	50
Залесский Б.Л. ОТ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ – К ПОВЫШЕНИЮ БЛАГОСОСТОЯНИЯ ЛЮДЕЙ	53
Буркут Азиза , Талапбаева Г.Е. МЕХАНИЗМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ТРАНСПОРТНОЙ ПОЛИТИКИ	56
Мурсалова Х.Н. ҒАРЫШ КЕҢІСТІГІНДЕ ЕЛДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫ	60
Искакова М.С., Аманбаева А.А. ИННОВАЦИЯЛЫҚ КӘСІПКЕРЛІКТЕГІ ТӘУЕКЕЛ	63

Banks and the banking system

Айдосова Б.Х., Омартаева Г. АНАЛИЗ ПОРТФЕЛЯ ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ АО «БАНКЦЕНТРКРЕДИТ», ОЦЕНИВАЕМЫХ ПО СПРАВЕДЛИВОЙ СТОИМОСТИ, ИЗМЕНЕНИЯ КОТОРОЙ ОТРАЖАЮТСЯ В СОСТАВЕ ПРИБЫЛИ ИЛИ УБЫТКА ЗА ПЕРИОД **70**

Бақытжан Нұржан, Нурмаганбетова Б.К. ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА БАНК ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫ..... **76**

Financial relations

Шаймардан А. БЛОКЧЕЙН ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫ ПАЙДАЛАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ .. **79**

Айтказина М.А., Акылбекова Б.Н. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ В КОММУНАЛЬНОМ ХОЗЯЙСТВЕ **83**

Суханбердина Б.Б., Нурберген К.Т. ОСОБЕННОСТИ БЮДЖЕТНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН **88**

Investment activity and stock markets

Zadoia A.A. Bezdverna O.V. PROBLEMS IN IDENTIFYING ATTRACTIVE AREAS AND COUNTRIES FOR FOREIGN INVESTMENT **91**

Human resources management

Әбжан Ж.Қ ХАЛЫҚТЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫ РЕТТЕУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ..... **94**

247535

248831

247663

247955

248324

248307

248187

248203

248353

248342

248365

248420

247036

247270

247273

248130

248224

248228

248266

248341

248010

248323

247748

247760